

บทที่ ๔

เสนอรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ

จากการกล่าวมาทั้งหมดในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ จะเห็นได้ว่าตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ครอบครัวที่มั่นคงได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวเท่านั้น แต่ยังทำให้ครอบครัวดำเนินชีวิตบรรลุเป้าหมายของชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรมได้ด้วย ส่วนในสังคมไทยมีกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงด้วยกัน ๕ ขั้นตอนโดยแต่ละขั้นตอนนั้นมีองค์ประกอบของตัวชี้วัดแต่ละตัวเป็นเครื่องบ่งชี้ที่ชัดเจนโดยได้ยกกรณีครอบครัวตัวอย่างทั้งที่ได้รับรางวัลและไม่ได้รับรางวัล ทั้งนี้เพื่อเป็นชี้ให้เห็นถึงการส่งเสริม สนับสนุนจากภาครัฐในการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นในสังคมยุคใหม่ แต่สำหรับหัวข้อต่อไปนี้จะเป็นการกล่าวถึง (๑) การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ (๒) รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของเชิงพุทธบูรณาการ โดยในแต่ละรูปแบบมีหลักการและวิธีการในการเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความมั่นคงเชิงพุทธบูรณาการได้อย่างไรนั้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ

การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในแต่ละครอบครัว ถือเป็นการเสริมสร้างที่สำคัญที่สุดในการเสริมสร้างให้มีความมั่นคงแข็งแรง ด้วยเหตุว่า หากภายในครอบครัวแต่ละครอบครัวไม่มีความเข้มแข็งหรือแข็งแรงพอ การส่งเสริม สนับสนุน ในการเสริมสร้างจากบุคคลภายนอกหรือจากสังคมภายนอกก็ย่อมไม่ก่อประโยชน์ ทั้งนี้เพราะสมาชิกภายในครอบครัวยังไม่มีความพร้อมที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองก่อน ดังนั้นจึงมีข้อเสนอการเสริมสร้างให้กับครอบครัว ๓ ประการ คือ (๑) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ (๒) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในชุมชนหรือสังคมเชิงพุทธบูรณาการ และ (๓) การเสริมสร้างความมั่นคงเชิงนโยบายของรัฐบาลเชิงพุทธบูรณาการ โดยการเสริมสร้างความมั่นคงดังกล่าวมานี้มีลักษณะเป็นอย่างไรนั้น มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑.๑ การเสริมสร้างความมั่นคงภายในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ

ต่อไปจะเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงภายในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการเสริมสร้างเริ่มต้นจากบุคคลภายในครอบครัวก่อนเป็นเบื้องต้น ด้วยวิธีการแก้ไขปัญหามาจากภายในคือ “ตนเอง” รวมไปถึง “สมาชิกในครอบครัว” โดยมีหลักการเสริมสร้างให้เกิดความมั่นคงภายในอยู่ ๕ วิธีด้วยกัน คือ (๑) เลือกคู่ครองที่เหมาะสม (๒) มีความหนักแน่นมั่นคง (๓) ศึกษาหลักการที่ดีให้กับครอบครัว (๔) มีศีลเป็นพื้นฐานในการดูแลครอบครัว และ (๕) ให้ความเคารพและเลื่อมใสศรัทธาต่อกันโดยรายละเอียดมีดังนี้

๔.๑.๑.๑ เลือกคู่ครองที่เหมาะสม

ในการเลือกคู่ครองที่จะร่วมชีวิตสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงถือว่าเป็นตัวเสริมสร้างในอันดับต้น ๆ ของชีวิตคู่ ที่จะต้องมีคุณสมบัติและความต้องการที่ใกล้เคียงกันโดยนอกเหนือจากเรื่อง

กามคุณ^๑ แล้วควรมีคุณสมบัติและความประพฤติตามข้อปฏิบัติสำหรับคู่สร้างคู่สมซึ่งมี “สมชีวิธรรม ๔ ประการ”^๒ เป็นหลักธรรมที่ทำให้คู่ครองมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกัน และเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้อย่างยืนยาว อาทิ ครอบครัวนายปुณณะเศรษฐีได้ปฏิเสธการทาบทามการสู่สาวของตนเองเพื่อเป็นลูกสะใภ้ของครอบครัวราชคหเศรษฐี เพราะตนเห็นว่าลูกชายของราชคหเศรษฐีนั้นเป็นมิจฉาทิฎฐิ ส่วนลูกสาวของตนนั้นเป็นพระอริยเจ้าชั้นต้นพระโสดาบันบุคคล หากใช้ชีวิตร่วมกันอาจจะเกิดปัญหาภายในครอบครัวทำให้ครอบครัวไม่มีความสุขความมั่นคงในชีวิต ดังข้อความที่ว่า

ราชคหเศรษฐีได้ทำการสู่สาวของนายปุณณะซึ่งตอนนั้นกลายเป็นเศรษฐีไปแล้วนั้นแต่ได้รับการปฏิเสธจากนายปุณณะเศรษฐีโดยให้ข้ออ้างว่า ลูกชายของราชคหเศรษฐียังเป็นมิจฉาทิฎฐิอยู่ ลูกสาวของตนไม่สามารถที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้กับคนที่ไม่นับถือพระรัตนตรัย เป็นเหตุให้เศรษฐีคนอื่น ๆ เป็นห่วงถึงมิตรภาพที่มีต่อกันต้องบาดหมางเพราะเรื่องนี้ จึงได้ขอร้องให้นายปุณณะเศรษฐีอย่าได้ตั้งข้อรังเกียจเพราะเรื่องนี้เลย ในที่สุดจึงได้ตกลงยกลูกสาวให้และจัดพิธีแต่งงานให้ในวันเพ็ญกลางเดือน ๘ หลังจากนางอุตตราซึ่งเป็นลูกสาวคนเดียวของนายปุณณะเศรษฐีไปใช้ชีวิตอยู่บ้านพ่อของสามีนั้น เหตุการณ์ได้เป็นไปตามที่พ่อของนางคาดการณ์ไว้ ด้วยความรักและเป็นห่วงลูกที่ไม่ยอมยกลูกสาวให้ตั้งแต่ครั้งแรก ก็คือ นับตั้งแต่นางอาศัยอยู่บ้านพ่อของสามี นางไม่มีโอกาสเข้าไปหาพระเลยและที่ยังไปกว่านั้นก็คือ แม้แต่จะถวายทานหรือฟั่งธรรมหาโอกาส วันเวลาได้ล่วงเลยไปได้ครึ่งเดือน นางจึงได้ตัดสินใจส่งจดหมายซึ่งเนื้อความในจดหมายนั้นได้เขียนตัดพ้อผู้เป็นพ่อว่าเหมือนกับส่งนางเข้าไปอยู่ในคุก พร้อมกับเขียนประชดพ้ออีกว่า ทำนางให้เสียโฉมแล้วยกให้เป็นหญิงรับใช้ของคนอื่นยังจะดีเสียกว่ายกตนให้กับตระกูลเศรษฐีที่เป็นมิจฉาทิฎฐิอย่างนี้

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่า การสรรหาบุคคลที่เหมาะสมที่จะมาเป็นคู่ครองหรือคู่ชีวิตนั้นเป็นเรื่องสำคัญซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม คือ มีความพร้อมทั้งภายนอกและภายใน สำหรับคุณสมบัติภายนอกคือ ฐานะทางเศรษฐกิจซึ่งจะต้องมีความมั่นคง ส่วนคุณสมบัติภายในโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความคิดเห็นหรือ “ความเป็นผู้มีสัมมาทิฎฐิ” เพราะสัมมาทิฎฐินี้เป็นพื้นฐานความคิดที่ไม่เพียงแต่นำบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติไปสู่เส้นทางที่หลุดพ้นจากวัฏสงสารคือการเวียนว่ายตายเกิดอันเป็นเป้าหมายสูงสุดหรือความสุขสงบสูงสุดของชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นฐานของการสร้างความคิดของปัจเจกบุคคลที่มีผลต่อบุคคลรอบข้างในแนวทางที่ตรงตามธรรม โดยมิสมุฏฐานมาจากความเชื่อที่ถูกต้องตามธรรมเนียมคลองธรรม คือ เชื่อว่า บาปบุญมีจริง โลกนี้โลกหน้ามีจริง มารดาบิดามีคุณจริง เป็นต้น จัดเป็นความเห็นที่มีปัญญาเข้าไปประกอบในการดำเนินชีวิตด้วยความเห็นที่ถูกต้อง โดยมี “ศรัทธา ๔” คือ ความเชื่อ ๔ ประการในทางพระพุทธศาสนาเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินความเห็นนั้นให้ตรงมั่นคงในชีวิต เป็นเหตุนำมาซึ่งการเลือกที่จะดำเนินชีวิตทางกายและวาจาในเส้นทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาปฏิบัติ มีผลทำให้ชีวิตมีความสุขความเจริญทั้งโลกนี้โลกหน้า ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “สัมมาทิฎฐิที่เห็นอย่างนี้ ทำให้บุคคลกลัวบาป ทำให้บุคคลรักบุญกุศล... จึงเป็นผู้มี

^๑ กามคุณ ในที่นี้ หมายถึง การมีเพศสัมพันธ์ คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การมีเพศสัมพันธ์ (sex) เป็นเรื่องสำคัญของชีวิตคู่ ความสำคัญของการมี (sex) อยู่ทำอย่างไรให้เกิดความพึงพอใจกันทั้งคู่, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, คู่มือการเสริมสร้างชีวิตคู่, ๒๕๔๘. หน้า ๒๔ – ๒๗.

^๒ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๕-๕๖/๙๓-๙๔.

ความสุขความเจริญในโลกนี้ แม้จะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ก็เวียนว่ายไปแต่ในทางบุญทางกุศล ไม่มีความทุกข์ยากลำบากในนรก มีแต่การเสวยสุขที่เรียกว่า สுகติ หรือสวรรค์เป็นเบื้องหน้าสืบไป”^๓

ดังนั้น สัมมาทิฐิจึงเป็นหัวกระบวนที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเดินทางไปตามองค์มรรคข้ออื่น ๆ อย่างลงตัว ซึ่งสอดคล้องกับกรอบคร่าวในสังคมไทยร่วมสมัยก็คือ “กรณีครอบครัวเกิดเกียรติชาติ” คุณปลื้มเข้าใจความต้องการของตนเองว่า ผู้หญิงแบบไหนเหมาะสมกับตนหรือไม่อย่างไร ดังนั้น เมื่อถึงเวลาที่จะต้องสรรหาคู่ครองจึงได้ตั้งสเปคของตนไว้ว่า “ถ้าคนนิสัยไม่คล้ายผม ผมจะไม่เอามาทำพันธุ์เพราะว่าผมนั้นผิดเพื่อน ทำแต่เรื่องส่วนรวม ๆ ถึงหากไม่คล้ายผม ผมจะอยู่อย่างพระและถ้าว่าคล้าย ๆ กะได้ ถ้าไม่คล้ายจะอยู่แต่สวน แต่ผู้เดียวเหมือนกับพระตลอดชีวิต”^๔ ก็คือ มีความคิดอุปนิสัย ชอบทำบุญ งานกุศล ธรรมะธรรมโม ซึ่งต่อมาได้คู่ครองตรงตามคุณสมบัติที่ตนเองต้องการทุกประการ โดยวันยกขันหมากไปสองฝั่งคลองต่างก็กล่าวยืนยันจากชาวบ้านเป็นเสียงเดียวกันว่า “เหมาะสมกันจัง” เพราะทั้งสองฝ่ายต่างมีอุปนิสัยคล้ายกันนั่นเอง ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า การเลือกคู่ที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติใกล้เคียงกันหรือคู่ครองที่มีคุณสมบัติคล้ายกันนั้นเป็นเรื่องสำคัญต่อชีวิตการสร้างครอบครัวให้มีความยั่งยืนราบรื่นในชีวิตคู่ โดยครอบครัวดังกล่าวนี้ตั้งแต่ใช้ชีวิตครองเรือนมาด้วยกันไม่เคยทะเลาะกันเลย อีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นชัดเจนยิ่งกว่านั้น สำหรับครอบครัวเกิดเกียรติชาติ ปัจจุบันนี้ไม่เพียงแต่ได้รับรางวัลครอบครัวดีเด่นของจังหวัดแล้ว ยังได้รับรางวัลพ่อดีเด่น ผู้สูงอายุดีเด่นของจังหวัดอีกด้วย ตลอดทั้งลูก ๆ หลาน ๆ และครอบครัวใกล้เคียง ได้นำหลักการดำเนินชีวิตของครอบครัวนี้ไปเป็นแบบอย่าง ด้วยเหตุนี้การเลือกคู่ครองที่เหมาะสมกัน โดยเฉพาะความคิดเห็นที่เป็นสัมมาทิฐินี้เชื่อในบาป บุญ คุณ โทษ ของการกระทำจึงเป็นตัวเสริมสร้างทำให้ชีวิตคู่ราบรื่นและมีความสุข ความมั่นคงในชีวิตเป็นเหตุให้ครอบครัวประกอบของตัวชีวิตความมั่นคงของครอบครัวไทยทั้ง ๔ ตัวชีวิต คือ (๑) ความมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวแน่นเหนียว (๒) มีหลักคิณคุณธรรมที่มั่นคง (๓) มีการเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง (๔) พึ่งตนเองได้ (๕) สามารถเลี้ยงดูได้ดี (๖) เกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง ซึ่งทำให้ครอบครัวมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี ที่จะเป็นมรดกกรรมต่อทอดที่เป็นเมล็ดพันธุ์ที่ดีไปยังบุตรหลาน โดยมีพ่อแม่เป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตคู่ของตนต่อไป

๔.๑.๑.๒ มีความหนักแน่นมั่นคง

คำว่า “มีความหนักแน่นมั่นคง” ในที่นี้ หมายถึง คู่ชีวิตที่มีจิตใจหนักแน่นมั่นคงทั้งทางด้านกำลังกายและด้านอารมณ์หรือสติปัญญาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ฆราวาสธรรม ๔”^๕ กล่าวคือ มีความพร้อมที่จะเดินทางร่วมกัน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายของการสร้างครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ เพราะการเดินทางร่วมกันของชีวิตครอบครัวบางครอบครัวกว่าจะมั่นคงได้นั้นจะต้องผ่านบททดสอบที่หลากหลาย คนโบราณจึงได้อุปมาเปรียบเหมือนสามีภรรยาเหมือนกับการลงเรือ

^๓พินิจ รักทองหล่อ, ธรรมานุกรมธรรมโฆณณ์ ฉบับประมวลธรรมเล่ม ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙๓-๒๙๔.

^๔สัมภาษณ์ครอบครัวเกิดเกียรติชาติ, (๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖).

^๕ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๖๔/๒๘๒-๒๘๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๔/๓๕๑-๓๕๔, พ.ส. (บาลี) ๒๕/๑๙๐/๗๐, พ.ส. (ไทย) ๒๕/๑๙๐/๕๔๕.

ลำเดียวกัน ที่จะต้องมีช่วยเหลือกันทุกข์สุข ลำบากยากไร้ก็ไม่ทอดทิ้ง เพราะชีวิตนั้นบางครั้งอาจต้องสะดุดหกล้ม หรือต้องตกหลุมอากาศขณะโดยสารเครื่องบินเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายของการเดินทาง ทำให้ผู้โดยสารคือครอบครัวหรือคู่ชีวิตเกิดความหวาดหวั่น ตกใจ แต่หากคู่ชีวิตมีความมุ่งมั่นเข้มแข็ง อดทน เข้าใจสภาพความจริงของชีวิต เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายของครอบครัวที่ชัดเจนย่อมชนะอุปสรรคต่าง ๆ แน่นนอน ดังจะสังเกตได้จากครอบครัวตัวอย่างร่วมสมัยซึ่งไม่เคยได้รับรางวัล อาทิ ครอบครัวบุญอาษาไหน ครอบครัวคุณวัณนะกุล เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า ครอบครัวดังกล่าวเจอปัญหาและอุปสรรค หนักบ้าง เบาบ้าง ทั้งชีวิตของสามีภรรยาและระบบการเงิน แต่เหตุผลสำคัญที่ทำให้ครอบครัวบรรลุเป้าหมายการเดินทางได้คือ ความเข้าใจ ความอดทน ความอดกลั้น และการให้อภัยซึ่งเป็นคุณธรรมของผู้ครองเรือน ทำให้ครอบครัวกลับมาเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ดังข้อความที่ว่า

เฮียชัยเมื่อทราบว่า ภรรยาตนทราบเท่านั้นรับนำพระที่เสมียนโรงงานให้มาออกไปจากบ้านทันที ซึ่งก็พอสันนิษฐานได้ว่า พระที่เสมียนให้มานั้นน่าจะมีสิ่งไม่เป็นมงคลบรรจุอยู่ในองค์พระนั่นเองซึ่งอาจมีผลทำให้ครอบครัวแตกแยก ตั้งแต่นั้นมาเฮียชัยก็มีความระมัดระวังมากยิ่งขึ้นเพราะทราบว่า ทำอะไรแล้วภรรยาตนเองรู้ไปหมดแม้แต่สิ่งที่มองไม่เห็น หรืออาจจะเป็นด้วยความรักที่มีต่อครอบครัวเพราะหลักกล่าวว่า “เราเชื่อใจเพราะแก่เป็นคนจู้จู้ว่าแก่รักครอบครัว ถ้าเรื่องนี้คือไม่มี เชื่อใจคะ แต่กว่าจะเชื่อใจก็หนักเหมือนกัน ต้องหนักแน่น แต่เขารู้ว่า เพราะหนูรู้เพราะโดนทดสอบตั้งแต่อยู่ขอนแก่นแล้ว” แต่เมื่อครอบครัวนี้ได้ย้ายมาอยู่เชียงราก็ประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจในครอบครัวอีกในเวลาต่อมา เป็นเหตุให้เฮียชัยต้องออกไปทำมาหากินที่ต่างจังหวัดไกลโพ้นถึงเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำต้องปล่อยบุตรสาว ๒ คนพร้อมกับภรรยาอยู่ทำมาหากินที่เชียงรายเป็นการแยกกันอยู่ประมาณ ๑ ปีเศษ ซึ่งทั้งคู่ต่างก็กล่าวกันว่า “คิดแล้วร้องไห้เพราะว่าเฮียบอกว่าทำใจได้ต้องแยกกันอยู่ เพราะว่าเศรษฐกิจเป็นแบบนี้ ฝ่าไปทางเมียไปทางแล้วไง แต่เรานั้นเข้ามาหากัน เราให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ไม่เป็นไรเรามีสองมือ สิบนิ้วเราไม่ขาดสักนิ้ว สู้กันเราต้องมาตั้งต้นใหม่” อีกทั้งเฮียชัยขณะอยู่เกาะสมุยได้กล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มี “เทวดา พระพรหม พระพิศณุฯ ถ้าตายฝากลูกฝากเมียไว้ดูแลด้วย” ส่วนบุตรสาวทั้ง ๒ เมื่อเวลาคิดถึงบิดามักจะถามผู้เป็นมารดาเสมอ ๆ ว่า “พ่อเมื่อไรจะมาหาหนู” ด้วยความสงสารบุตรจึงปลอมโยนบุตรพร้อมกับน้ำตาที่ไหลนองหน้าว่า “พ่อไปทำงาน อยู่สักพักหนึ่งถึงจะกลับมา ก็บอกอย่างนี้ รอให้พ่อได้เงินมาเป็นค่าอาหารค่าอยู่ส่งหนูเรียนหนังสือ ตอนนี้ลูกต้องเป็นคนดีนะ อย่างงั้นอย่างงี้สอนไปสักพักน้ำตาก็ไหล นอนกอดลูก ๒ คน” โดยสภาพตอนนั้นหล้าอมรับว่า ตนเองและครอบครัวไม่ทราบเหมือนกันว่าอยู่ได้อย่างไรเพราะมี “สภาพโกโลโกโส คือว่าอยู่แบบไม่มีเหล็กตัดไม่มีอะไรเลย หนูกับลูกสาว ๓ คนแม่ลูก อยู่ด้วยกันแคบ ๆ ชั้นเดียว แม่ซีคิดดูว่าสภาพตอนนั้นมันเป็นเพิง”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การใช้ชีวิตคู่นั้นจะต้องมีความอดทน อดกลั้นได้ทุกรูปแบบ บางครั้งต้องแยกกันอยู่คนละจังหวัดเป็นเดือนหรือเป็นปี ตามแต่เหตุปัจจัยในขณะนั้น แต่ทั้งคู่จะต้องมีความซื่อสัตย์ เชื่อใจ มั่นใจ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน อดทนต่อการทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว ซึ่งบางครั้งวงจรของชีวิตอาจจะหลุดออกนอกเส้นทางและเป้าหมาย หากมีหลักการดำเนินชีวิตที่ดี มี

ภูมิคุ้มกันที่ดีโดยใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ ก็สามารถประคับประคองกลับเข้าสู่เส้นทางที่ต้องการได้ดังเดิมแน่นอน ดังคำกล่าวที่ว่า

ครอบครัวที่ดี แม้แต่ครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ มักจะหลุดจากเส้นทาง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของช่วงชีวิต กฎที่สำคัญจะอยู่ที่การกำหนดจุดหมายปลายทางไว้ให้มัน รู้ว่าเส้นทางขีดกำหนดไว้อย่างไร หลุดพลัดออกไปก็ยังหาหนทางย้อนกลับมาในทิศและทางเดิมได้...ครั้งแล้วครั้งเล่าเปรียบไปไม่ต่างจากเส้นทางการบิน ก่อนจะบินขึ้นจากพื้นนักบินจะขีดเส้นการเดินทางเสียก่อน กำหนดแนชต์แล้วว่าจะเดินทางมุ่งหน้าไปยังจุดหมายใด ออกเดินทางตามเส้นทางการบินที่ขีดไว้ แต่ในเส้นทางกลางฟ้า ลมกระโชก พายุฝน อากาศแปรปรวน คำสั่งจากหอควบคุมการบิน ความผิดพลาดของมนุษย์ และปัจจัยอื่น ๆ กระทำต่อเครื่องบินบีบบังคับให้เบี่ยงเบนเล็กน้อยเกือบตลอดเวลาของการเดินทาง เครื่องบินไม่ได้อยู่บนเส้นทางการบินที่ขีดกำหนดไว้ การเบี่ยงเบนครั้งใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อลมฟ้าอากาศแปรปรวน หรือไม่ก็เป็นเพราะการจราจรทางอากาศหนาแน่นเป็นพิเศษ ถ้าไม่ร้ายแรงถึงขั้นภัยพิบัติ เครื่องบินจะวกกลับเข้าสู่เส้นทางเดินทางสู่จุดหมายได้เสมอ^๖

หรือกรณีครอบครัวบุญอาชาไนย ครอบครัวนี้หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มีความอดทน อดกลั้น หนักแน่นเพียงพอต่อการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง ที่ดูเหมือนจะหยาบคายใจของอีกฝ่ายหนึ่ง ชีวิตคู่ของพวกเขาจะต้องล้มเหลวตั้งแต่นั้นมา แต่ตรงกันข้ามอีกฝ่ายได้ใช้ความหนักแน่น ความจริงใจ อดทน อดกลั้น และพร้อมที่จะให้อภัยทุกเมื่อทำให้อีกฝ่ายพ่ายแพ้ต่อคุณธรรมนั้น ทำให้ครอบครัวของครอบครัวประสบความสำเร็จมีชีวิตที่ดีและมีความสุข และการที่ตนเองได้กลับตัวเป็นคนดีมีความซื่อสัตย์กับครอบครัว ประกอบสัมมาชีพได้นั้นเพราะความอดทนและการให้ออกาสของภรรยา “สูงเลยครับแล้วก็ฟังเราทุกเรื่องไม่ว่าเราอยากได้อะไร อยากได้รถก็หารถ อยากได้อะไรก็หาให้ อยากทำอาชีพอะไรก็ป้อนให้” และความอดทนสูงมาก ๆ ภรรยาของผมถึงแม้ว่า ทราบว่าผู้หญิงที่มาหาสามีแต่ละคนนั้น ดังข้อความที่ว่า

เขาจะหิวสามมือออกจากบ้านไปก็ไม่ว่า ก็รู้ว่า เขาจะมาผัวตัวเอง ความดีนะครับเราก็เลยยอมเขา หนึ่งมาก เขาทำได้ทุกอย่าง คือ เขารู้ว่า เวลานี้คนนี้จะมา คนนี้จะมาเวลานี้จะมา ถ้าเกิดมาป่าบ พวกนี้ก็จะไม่เข้ามา เขาเป็นคนหนึ่งเป็นคนมารยาทดี คือ ไม่ว่าผู้หญิงคนไหนเข้ามา เขาสามารถตักน้ำไปให้กินได้เลย ไม่มีอาการหึงหวงแต่อย่างใด ไม่หึงหวงครับ นี่แหละครับ ทำได้อย่างไร และไม่เคยทะเลาะกับใคร ไม่เคยทะเลาะกับผู้หญิงคนไหน ไม่เคยครับยอมให้เขาต้อนรับเขา ภรรยาผมทำได้ครับ นี่แหละครับมันก็เลยทำให้ผมกลับมามองย้อนไปหลายอย่างว่า ทำชีวิตของเขาเป็นปกติไม่ว่าครับ แต่เขาจะพูดว่า เขารู้ว่านี่คนนี้ชอบนะ ต้องการอะไรเขาผมก็ไม่ว่า ทำไมเขาเป็นอย่างนั้น เขาทำได้ครับแล้วเขาก็ทำได้จนถึงทุกวันนี้

ซึ่งในบรรดาครอบครัวที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ ครอบครัวนี้จัดเป็นกรณีที่มีปัญหาหนักมากที่สุด ขณะชีวิตครอบครัวเดินทางไปด้วยกันนั้น เพราะสามีไม่เพียงแต่เจ้าชู้เท่านั้น แต่ยังเป็นทั้งเสพทั้งค้ายาเสพติดแถมติดคุกอีกด้วย แต่อีกฝ่ายสามารถประคับประคองครอบครัวให้เดินทางต่อไปได้จนกระทั่งสามีเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นทั้งหมด เป็นคนอีกคนหนึ่งที่มีพระธรรมนำทางชีวิตและ

^๖ นพดล เวชสวัสดิ์, ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิผลยิ่ง, พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพฯ : อีเอ็มจี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๒๔.

ต่อมาเมื่อหลักฐานของครอบครัวมั่นคง สมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมหน้า ทำให้ครอบครัวได้มีโอกาส ร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรืองานบุญใดมักจะพาครอบครัวร่วมด้วยเสมอ เพราะสัจจะ ทมะ ขันติ จาคะนั่นเองทำให้ครอบครัวเดินทางมาถึงจุดนี้ได้ ดังนั้น ความหนักแน่นมั่นคงในการใช้ชีวิตคู่จึงเป็น ตัวเสริมสร้างที่ดีอีกตัวหนึ่งสำหรับการสร้างครอบครัวให้มีความสุข และที่สำคัญทำให้องค์ประกอบ ของตัวชีวิตความมั่นคงของครอบครัวและความสุขของสมาชิกในครอบครัวแต่ละตัวนั้นสอดคล้อง เชื่อมโยงกันได้ดี จึงเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นชัดเจนว่า เป็นตัวเสริมสร้างความมั่นคงให้กับ ครอบครัวที่มีประสิทธิภาพมากอีกตัวหนึ่ง

๔.๑.๑.๓ ศึกษาหลักการที่ดีให้กับครอบครัว

ศึกษาหลักการที่ดีให้กับครอบครัวในที่นี้ คือ “รู้จักฟังธรรมตามกาล” เพราะการฟังธรรม บ่อยตามกาลนั้นจะทำให้เข้าใจถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ดีงามนำมาซึ่งเป็นความเป็นมงคลให้กับชีวิต และครอบครัว โดยฟังธรรมทุกวันพระหรือวันธรรมสวนะ แปลว่า วันสำหรับฟังธรรม หรือเรียก กันทั่วไปว่า “วันพระ” ซึ่งมี ๒ อย่างคือ (๑) วันพระเล็ก ได้แก่ วันขึ้น วันแรม ๘ ค่ำ และ (๒) วันพระ ใหญ่ วันขึ้น วันแรม ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ ทั้งนี้เพราะวันดังกล่าวนี้มีประโยชน์สำหรับอุบาสกและ อุบาสิกา ผู้ยังครองเรือนที่จะช่วยเพิ่มพูนศรัทธาในพระรัตนตรัยและพระพุทธศาสนา โดยรวมไปถึง หลักคำสอนในการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อ ๒.๖ หลักการเสริมสร้างความ มั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) ได้ฟังสิ่งที่ควรได้รับฟัง ทำให้ทราบแนวทางการปฏิบัติตนในฐานะชาวพุทธที่ดี (๒) สิ่งที่เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว จะทำให้ได้รู้เพิ่มเติมแจ่มแจ้งมากยิ่งขึ้น (๓) บรรเทาความสงสัย คือ หาย สงสัยในบางเรื่องที่ตนเองยังไม่เข้าใจมานานได้ และ(๔) ได้รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว อะไรควรละ อะไรควร บำเพ็ญ เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีสัมมาทิฐิเป็นหลักการในการดำเนินชีวิตที่มีความเห็นถูกต้องตาม ทำนองครองธรรม จัดเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวทั้งภูมิคุ้มกันภายในคือ สภาพจิตใจที่มี คุณธรรมจริยธรรม และภูมิคุ้มกันภายนอกคือ การเข้าใจหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างถูกต้องตาม หลักทศ ๖ โดยเฉพาะหลักการปฏิบัติระหว่างบิดามารดาและบุตร ที่พึงปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้อง เหมาะสม ดังกรณีตัวอย่างครอบครัวของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ที่ได้ใช้สติปัญญา รวมถึงความพยายาม ทุกวิถีทางที่จะให้บุตรของตนฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าให้ได้ โดยตนถือว่า นี่คือน้ำทิพย์ของบิดาที่พึง กระทำต่อบุตรนอกเหนือจากหน้าที่ทั่วไปของบิดามารดา ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

บุตรชายชื่อ กาละ^๗ เดิมทีเป็นคนที่มีอุปนิสัยตรงกันข้ามกับท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี กล่าวคือ พ่อเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาแต่บุตรไม่เพียงแต่ไม่ปรารถนาที่จะได้พบได้เห็น พระพุทธเจ้าเท่านั้น แม้แต่ฟังธรรมก็ดี อังคาสพระภิกษุหรือทำการชวนขายสงฆ์อย่างใด อย่างหนึ่งก็ดี เขาไม่ปรารถนาเสียเลย ถึงแม้ว่าพ่อจะพร่ำสอนเพียงใดก็ตามไม่ประพฤติ ปฏิบัติตามอยู่นั่นเอง ด้วยความเป็นห่วงลูกอนาถปิณฑิกเศรษฐีคิดว่า ถ้าหากลูกยังประพฤติ ตนอย่างนี้อีกอเวจีเป็นที่หวังแน่นอนในโลกหน้า ด้วยสัจจะญาณของความเป็นพ่อและด้วย คุณธรรมที่ตนได้บรรลุทำให้อนาถปิณฑิกเศรษฐีคิดหาวิธีช่วยลูกของตน มีอยู่วันหนึ่งคิดขึ้น ได้ว่า คนผู้ไม่ต้องการทรัพย์ไม่มีในโลกนี้ เราจะทำลายมัจฉาทิฐิของลูกด้วยทรัพย์นี้ ดังนี้

^๗ พ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๙๑-๙๕.

แล้วได้ออกอุบายจะให้ทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะเพียงแต่ขอให้ลูกรักษาศีลและไปวัดฟังธรรมกลับมาแล้วพ่อจะให้ทรัพย์จำนวนนี้ เขารับค่าจากพ่อถึง ๓ ครั้งแต่พ่อครั้งไปวัดกลับไม่ฟังธรรมหาที่นอนหลับแล้วกลับบ้านตอนเช้าตรู่ เมื่อมาถึงบ้านพ่อไม่ให้ทรัพย์ไม่ยอมรับประทานอาหาร และเมื่อทราบบว่าลูกใช้ลูกเล่นหลบอย่างนี้จึงได้เพิ่มค่าจ้างให้อีก ๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่คราวนี้ไปจะต้องฟังธรรมให้ได้บทหนึ่งแล้วค่อยกลับมาบ้าน ด้วยความตั้งใจฟังธรรมเพื่อที่จะให้ได้บทธรรมบทเดียวเป็นเหตุทำให้นายกาละบรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน บุคคลขณะตั้งใจฟังธรรมนั่นเอง หลังจากได้บรรลุนิพพานแล้วอุปนิสัยได้เปลี่ยนไปเป็นคนละคนทันที

จะเห็นได้ว่า ผลของการฟังธรรมนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงจิตใจของคนธรรมดาให้เป็นผู้ที่มีจิตใจประเสริฐ เข้าใจหลักอริยสัจ ๔ เข้าใจหลักการชีวิตที่จะต้องดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา นับได้ว่าเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันภายในคือจิตใจอย่างได้ผลทีเดียว เมื่อมีภูมิคุ้มกันภายในจิตใจแล้วภูมิคุ้มกันภายนอกก็ตามมาด้วยกันเสมอ สังเกตได้ชัดเจนว่า หลังจากได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบันบุคคลแล้ว บุตรชายเศรษฐีไม่กล้ารับเงินค่าจ้างอีกเลย เพราะเกิดความคิดเห็นที่ต้องเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดีอย่างไร รวมไปถึงเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของลูกมาก ยิ่งขึ้นไปอีกด้วย การฟังธรรมทุกวันพระหรือฟังธรรมตามกาลจึงเป็นตัวเสริมสร้างที่ดีที่มีประสิทธิภาพ อีกตัวหนึ่งภายในครอบครัวให้มั่นคง จึงนับเป็นการศึกษาหลักการที่ดีให้กับครอบครัวที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

๔.๑.๑.๔ มีศีลเป็นพื้นฐานในการดูแลครอบครัว

เนื่องจาก “ศีล ๕”^{๖๖} นั้น เป็นหลักประพฤติปฏิบัติทางด้านจริยธรรมขั้นพื้นฐานของผู้ครองเรือน ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการเป็นมนุษย์ที่แท้จริงและสมบูรณ์แบบ เพราะการรักษาศีลนั้นจะทำให้รู้จักใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมโดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม ทำให้จิตใจเป็นปกติไม่ถูกกิเลสขั้วหยาบครอบงำและพร้อมที่จะพัฒนาจิตใจให้เกิดสัมมาสมาธิและปัญญาต่อไป ศีลจึงมีความสำคัญที่ทำให้สมาชิกในครอบครัว หรือสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย”^{๖๗} อีกทั้งศีลยังเป็นเครื่องชี้วัดให้เห็นถึงคุณภาพและศักยภาพของความเป็นมนุษย์ที่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองเพื่ก้าวสู่ชีวิตที่ประเสริฐ (อริยสัจ) ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะศีล ๕ นี้หากมองในแง่พฤติกรรมจัดได้ว่าเป็นหลักปฏิบัติระหว่างบุคคลต่อบุคคล แต่หากมองในแง่ของผลกระทบของการละเมิดศีล ๕ ย่อมมีผลเสียต่อส่วนรวมเป็นอย่างยิ่ง อาทิ ทำให้สังคมวุ่นวายไร้ความสงบ เริ่มตั้งแต่ภายในครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ประเทศชาติ และระดับโลก ด้วยเหตุนี้ศีล ๕ จึงเป็นรากฐานที่สำคัญและเป็นหลักปฏิบัติสากลของมนุษยชาติอย่างยิ่ง

^{๖๖}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๕/๒๐๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓, ดูรายละเอียดใน จำนวนคดีพัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๖๗} ศีล ๕ เป็นศีลขั้นพื้นฐานของการรักษาศีลที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปเพราะหากบุคคลไม่สามารถรักษาศีล ๕ ได้ ศีล ๘ ก็ดี ศีล ๑๐ ก็ดี หรือศีล ๒๒๗ ก็ดีก็ไม่สามารถรักษาได้เช่นเดียวกันเพราะฉะนั้น ศีล ๕ นั้นจึงเป็นศีลที่จำเป็นต่อชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป- ผู้วิจัย.

^{๖๘}ศีลปาโล, (นามแฝงสุมาลี มหณรงค์ชัย), ศีลห้า ฉบับคู่มือรักษาใจ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

ที่ปรารถนาความสงบ สันติสุข ของชีวิต สังคมและประเทศชาติ ดังที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตรัสไว้ว่า

ในบรรดาคุณทั้งปวงในโลก ศิลเป็นคุณวิเศษ แต่มีได้กล่าวว่าผู้มีศิลปะเป็นผู้สูงสุด หากกล่าวว่า ผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุดจึงเปรียบศิลปะเป็นรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรงที่สุด ... ศิลเป็นฐานที่เลิศของปัญญา.. ปัญญาเป็นสิ่งที่ก่อตั้งขึ้นมาบนฐานคือศิลปะ... ศิลเป็นฐานที่เลิศของปัญญา ไม่มีฐานอื่นของปัญญาที่เลิศกว่าศิลปะ ขณะเดียวกันก็ไม่มีอะไรอื่นที่ก่อตั้งบนฐานคือศิลปะ ที่สูงยิ่งกว่าปัญญา ปัญญาเป็นยอด สูงสุดที่เกิดแต่ฐานคือศิลปะ... ของทุกอย่างต้องมีฐาน จึงจะมียอดตั้งอยู่ได้ ฐานมั่นคงแน่นหนาและมีความสูงเพียงใด ก็จะส่งยอดให้สูงส่งมั่นคงได้เพียงนั้น การก่อสร้างที่สำคัญทั้งหลายต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่รากฐานอาคารมากขึ้นเพียงไร ฐานก็ยิ่งต้องมั่นคงแข็งแรงเพียงนั้น...นี่เป็นความจริงจริง ฐานมั่นคงแข็งแรงเพียงพอสำหรับอาคาร ๓ ชั้น ไปสร้างเป็น ๕ ชั้น ๗ ชั้น ย่อมเป็นไปได้ด้วยดีไม่ได้ ขำว่าการพังทลายของอาคารที่นั่นที่นี้ระหว่างการก่อสร้างบ้าง เมื่อการก่อสร้างเสร็จแล้วบ้าง ล้วนมีเหตุการณ์มาแต่ความไม่มั่นคงแข็งแรงเพียงของฐานทั้งสิ้น ฉะนั้น ศิลเป็นฐานปัญญาเป็นยอด...^{๑๑}

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ศิลเป็นตัวเสริมสร้างให้กับครอบครัวที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงถาวร เพราะศิลปะจะช่วยเตือนสติของผู้ที่รักษาไม่ให้ก้าวละเมิดสิทธิส่วนบุคคลก่อให้เกิดการเคารพสิทธิของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์” ที่จะพัฒนาตนเองก้าวสู่ความเป็นผู้รู้จักเหตุรู้จักผล รู้ดีชั่ว รู้จักประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมของผู้ที่มีจิตใจสูง ดังเช่นกรณีครอบครัวนางอุตตรา ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวเนื่องมาจากความหึงหวงระหว่างภรรยาชั่วคราวที่นางอุตตราจ้างมาเพื่อทำหน้าที่ภรรยาแทนตนชั่วคราวระยะเวลาที่นางกำลังบำเพ็ญทานรักษาศีลอยู่นั้นเอง แต่ภรรยาชั่วคราวคือนางสิริมากลับเข้าใจสำคัญตนผิดว่า ตนคือภรรยาตัวจริงด้วยแรงหึงหวงที่นางสิริมามีต่อนางอุตตรา ครั้นเมื่อนางสิริมาเห็นสามีของนางอุตตรายิ้มเยาะให้กันจึงได้นำเอาน้ำมันที่กำลังเคื่อนนั้นสาปไปที่ตัวนางอุตตราแต่น้ำมันนั้นกลับเป็นกลายเป็นน้ำธรรมดาด้วยอำนาจของพลังจิตของนางอุตตราที่มีเมตตาต่อนางสิริมา ซึ่งผลจากปัญหาในครอบครัวที่เกิดขึ้นครั้งนี้นำมาซึ่งผลดีต่อนางสิริมาและนางอุตตรา เป็นเหตุให้นางสิริมากลับตัวกลับใจบำเพ็ญทานรักษาศีล ส่วนนางอุตตราก็ได้รับคำสรรเสริญจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๒}

ดังกล่าวนี้นี้เห็นได้ชัดเจนถึงรากฐานอันมั่นคงของการรักษาศีล จนกระทั่งพัฒนาการเป็นหลังแห่งเมตตาธรรม เป็นเหตุให้ครอบครัวปราศจากความรุนแรง จึงจัดได้ว่าเป็นตัวเสริมสร้างครอบครัวภายในที่สำคัญมากอีกตัวหนึ่งเช่นเดียวกันต่อครอบครัวทุกครอบครัว เพราะไม่เพียงแต่แก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้แล้ว ศิลยังเป็นเครื่องนำมาซึ่งโภคทรัพย์มากมาย ดังเช่นครอบครัวบุญอาชาไนยที่สามารถตั้งตัวมีหลักฐานมั่นคง มีครอบครัวที่อบอุ่นได้นั้น ไม่เพียงแต่ครอบครัวยึดมั่นใน

^{๑๑}สถานธรรม, ศิล ๕, (กรุงเทพฯ : ม.ป.ป.), หน้า คำนำ.

^{๑๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๗๒/๖๗๘, ดุราลัยละเอียดเพิ่มเติมที่ ดวงกมล ทองคนารักษ์. “บทบาทและความสำคัญของอุบาสิกในพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗, หน้า ๓.

บุญทางศาสนาโดยให้ลูกชายบวชเป็นสามเณรทุกปีช่วงภาคฤดูร้อน ตัวชีวิตที่ ๒ พุดคุยปรึกษาหารือ และตัดสินใจในเรื่องสำคัญของสมาชิกในครอบครัว ดังข้อความที่ว่า

ครั้นก็ทางลูกชายเนี่ยเขาอยู่กับยายอยู่กับลุงป้า ซึ่งทางโน้นเขาดูแลลูกเราดีอยู่แล้ว ก็ติดต่อกันทุกวัน เย็นโทรหากันทุกวันทุกเย็น ไม่ว่าจะการเรียนหรือการประพฤติตัว เกิดถ้าว่าลูกเกรงหรือไม่ตั้งใจเรียนหรืออย่างไร ครูก็มาฟ้องทางโน้นก็จะแจ้งมาทางเรา เราก็จะคุยกับลูก คุยในลักษณะเพื่อนคุยแล้วก็ชี้ให้เขาเห็นว่า ถ้าทำไม่ดีผลที่จะตามมาคืออะไร สิ่งอย่างนี้ตัวอย่างเราก็ยกตัวอย่างให้เขาดู เขาฟังครับ เขาฟัง แล้วอีกอย่างถึงเขาจะเป็นเด็กเราก็พาเขาเข้าวัดบวชสามเณรศึกษาธรรมะตั้งแต่อายุน้อย ๆ เพราะเราบ่นนิสยเขาด้วยการป้อนธรรมเข้าไปในหูในหัวเขาในใจเขาตั้งแต่เด็ก ๆ บาปคืออะไร บุญคืออะไร อะไรที่ทำแล้วมันจะมีผลเสียอย่างไร

หรือตัวชีวิตขององค์ประกอบอื่น ๆ ก็เฉกเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้เป็นตัวบ่งชี้ได้อย่างสมบูรณ์ทีเดียวว่า ครอบครัวศีล ๕ เป็นครอบครัวที่เสริมสร้างให้สมาชิกทุกคนได้รับความสุข ความมั่นคง ความเสมอภาค และความมีสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

๔.๑.๑.๕ ให้ความเคารพและเลียงคูปิตามารดา

ในการให้ความเคารพกราบไหว้และเลียงคูปิตานทั้งสองด้วยความกตัญญูทวนเวทต่อบุคคลที่ควรเคารพบูชาจัดเป็นตัวเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวที่สำคัญที่สุดเป็นอันดับต้น ๆ เลยทีเดียวสำหรับครอบครัว เพราะไม่เพียงแต่ได้ทดแทนบุญคุณต่อบุคคลทั้งสองเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต หน้าที่การงานและความสุขในการครองเรือนของตนเอง เพราะท่านทั้งสองจัดเป็นมงคลชีวิตของลูก คำว่า “มงคลชีวิต” ในที่นี้หมายถึง การปฏิบัติต่อบุคคลทั้งสองด้วยความกตัญญูรู้คุณจะนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลทำให้ชีวิตตนเองรุ่งเรืองทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะได้ปฏิบัติต่อสิ่งที่ตั้งงามในชีวิต ด้วยความรู้สำนึกในพระคุณและด้วยการตอบแทนท่านทั้งสองปัจจัย ๔ คือ ให้เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัยและให้การดูแลรักษาเมื่อยามท่านทั้งสองเจ็บป่วย ตลอดจนดูแลจิตใจในฐานะเป็นปูชนียบุคคลหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในครอบครัว

ที่บุคคลที่ควรแก่การกราบไหว้เคารพบูชาของลูกตลอดกาล เพราะท่านเป็นพระพรหมของลูกเป็นบูรพเทพของลูกเป็นบูรพาจารย์ เป็นพรอรหันต์ เป็นผู้ให้กำเนิด และเลียงคูปิตานลูกเจริญวัย เป็นผู้สงเคราะห์ด้วยอาบิส คือ สิ่งของเครื่องใช้เครื่องบริโภคน และสงเคราะห์ด้วยธรรมกล่าวคือ การแนะนำอบรมสั่งสอนปลูกฝังจริยธรรม ศีลธรรม ให้คุณธรรมความดี ความเจริญงอกงามแก่ลูกให้ลูกเกิดความซาบซึ้งในความดีงาม และคุณค่าของสิ่งที่ตั้งงาม คือเป็นการเลียงทั้งกาย เลียงทั้งใจ เป็นผู้ทำอุปการะหรือประโยชน์แก่ลูกๆโดยที่ไม่หวังผลตอบแทน แม้ว่าการกระทำของท่านนั้นจะมีคนรู้ คนเห็นคนยกย่องชมเชยหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น บิดามารดาจึงเป็นคนที่ลูกๆ ควรเคารพกราบไหว้ บูชาและเอาใจใส่เลียงคูปิตาน^{๑๓}

ทั้งนี้เพราะ

^{๑๓} พระราชวชิรปฏิภาณ, **คนดีที่ต้องปิดทอง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๕๑), หน้า
คำนำ.

(๑) เป็นพรหมของบุตร ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา^{๑๔} ไม่ละเลยคุณธรรม ๔ ประการในบุตรเช่นกันตลอดชีวิต เริ่มตั้งแต่ ในเวลาที่บุตรยังอยู่ในท้อง มารดาจะเกิดเมตตาจิตว่า เมื่อใดจะได้เห็นบุตรน้อยปลอดภัย มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบบริบูรณ์ เมื่อบุตรยังเล็กนอนแบบเบาะ มีเลือดไรไต่ตอมหรือนอนกระสับกระส่าย ส่งเสียงร้อง มารดาบิดาได้ยินเสียงบุตรนั้น ก็จะเกิดความกรุณาเวลาบุตรวิ่งเล่นไปมาได้ หรืออยู่ในวัยหนุ่มสาว มารดาบิดามองดูแล้วจะมีจิตอ่อนไหว บั่นเทิง เริงใจ เหมือนกับสำลี และยุยง เมื่อนั้นมารดาบิดาจะมีมุทิตาจิต แต่เมื่อบุตรมีครอบครัว แยกเรือนออกไป มารดาบิดาจะเกิดความวางใจว่า ขณะนี้บุตรของเราสามารถเป็นอยู่ได้ตามลำพัง เวลานั้นมารดาบิดาจะมีอุเบกขา

(๒) เป็นบูรพาจารย์ คือ เป็นอาจารย์คนแรกของบุตร เพราะให้การศึกษาก่อนอาจารย์คนอื่น อาทิ ให้การศึกษาเกี่ยวกับอริยาบท ๔ การดื่ม การกิน สอนการพูด เรียกคนไหนควรเรียกว่าพ่อ คนไหนควรเรียกว่าพี่ คนไหนควรเรียกว่าน้อง ควรทำสิ่งไหน ไม่ควรทำสิ่งไหน ควรเข้าไปหาคนไหน ไม่ควรเข้าไปหาคนไหน เวลาต่อมาจึงได้เรียนกับอาจารย์คนอื่น อาจารย์คนอื่นจึงเรียกว่า ปัจฉาจารย์ คือ อาจารย์ภายหลัง มารดาบิดาย่อมพุ่มพักรักษาบุตรของตน แม้ด้วยการฆ่าสัตว์อื่น ฉะนั้น มารดาบิดาจึงควรได้รับชื่อนี้เป็นต้นที่บุตรจัดมาเพื่อบูชาหรือต้อนรับควรแก่การนอบน้อม และความนับถือ การสักการะจากบุตรเหมือนกับที่ศิษย์ปฏิบัติต่ออาจารย์^{๑๕}

(๓) เป็นบูรพเทพของบุตร

เนื่องจากบิดามารดาได้ประพฤติดนเช่นกับเทพ คือ การไม่คำนึงถึงส่วนเสียของบุตร มุ่งแต่ให้บุตรเกิดความดีความเจริญเท่านั้น เช่นกับวิสุทธิตถ (พระอรหันต์) โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงความผิดของบุคคล เพียงหวังแต่ จะให้มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ฉะนั้น เหตุที่มารดาบิดาได้ชื่อว่าเป็นบูรพเทพ เพราะท่านได้ประพฤติดนดังเทพแก่บุตรก่อนเทพอื่นใด ดังนั้นเทพทั้งหลายนอกจากบิดามารดา ล้วนเป็นเทพที่ทำอุปการคุณต่อบุตรภายหลังบิดามารดา จึงชื่อว่า ปัจฉาเทพ ในทางพระพุทธศาสนา^{๑๖} ส่วนการเปรียบบิดามารดาว่าเป็นเทพนั้นเนื่องจากเห็นว่า ท่านทั้งสองปฏิบัติต่อบุตรด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ผู้ที่มีจิตใจที่ดังามเช่นนี้ชื่อว่าเป็นเทพทางจิตใจ โดยมีคุณธรรมที่ดังาม เพราะธรรมสามารถยกจิตใจบุคคลให้สูงส่งดุจเทพจึงเรียกว่า เทวธรรม^{๑๗}

(๔) เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร

เนื่องจากบิดามารดา เป็นผู้มียุอุปการคุณต่อบุตรทุกด้าน สมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชา ด้วยวัตถุสิ่งของ และการเลี้ยงดูตอบแทน เช่นเดียวกับพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรสักการบูชา เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสและมีอุปการคุณต่อบุคคล ด้วยการให้แนวทางสว่างทางปัญญาให้ จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับกาบูชาเช่นเดียวกับมารดาบิดาที่มีอุปการ

^{๑๔} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๘๑/๘๔.

^{๑๕} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

^{๑๖} ขุ.จู. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๐. เทพ ๓ ประเภท คือ ๑. สมมติเทพ ผู้ที่ได้รับสมญานามว่าเป็นเทพ โดยสมมติจากมหาชน ได้แก่พระราชา และพระราชวงศ์ ๒. อุบัติเทพ เทวดาที่อุบัติในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เป็นเทวดาโดยกำเนิด ๓. วิสุทธิตถ ผู้ที่เป็นเทพโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่พระอรหันตชีนาสพ และพระปัจเจกพุทธเจ้า

^{๑๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖/๓.

คุณต่อบุตรอย่างมหาศาล พระพุทธศาสนาแสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่า บุคคลอาศัยกำเนิดมาได้ เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด^{๑๘}

ด้วยเหตุที่บิดามารดามีพระคุณต่อบุตรมากจนเปรียบหาประมาณมิได้ดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้บุตรที่ละเลยหรือทอดทิ้งปราศจากการดูแลเอาใจใส่บิดามารดา ต้องประสบความวิบัติในชีวิตส่วนตัวและชีวิตหน้าที่การงาน ตรงกันข้ามหากบุตรได้ดูแลบิดามารดา อุปลัมภบำรุงเลี้ยงท่านอย่างดีด้วยความไม่รังเกียจจะได้รับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตส่วนตัว และชีวิตและความก้าวหน้าในชีวิตการทำงานประสบความสุขความเจริญ เพราะการให้ความเคารพและเลี้ยงดูท่านนั้น

ช่วยเสริมสร้างให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง” ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่ตนเอง ความรับผิดชอบหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูทดแทนที่อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา^{๑๙}

โดยเฉพาะปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ดังกรณีครอบครัวสีหมอกเห็นได้ชัดเจนว่า ผลของการดูแล เลี้ยงดูบิดามารดา ทำให้ได้สามิติและได้บุตรที่มีความเคารพเชื่อฟัง ช่วยเหลือกิจกรรมภายในครอบครัว ทำให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์และมีความสุข ดังข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกสุขใจของผู้ให้สัมภาษณ์ขณะที่ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า

สมัยก่อนตอนทำงาน ลูกยังเล็ก แล้วก็หลังเยาะ งานบ้านทำทุกอย่าง ซักผ้ารีดผ้า คุณพ่อก็ช่วย สมัยก่อนไม่มีเครื่องซักผ้า ช่วยด้วยกัน เอาผ้ามาทั้งครอบครัวมาซักด้วยกัน ซักกะลามังใหญ่ ๆ ลูกเป็นคนตาก พ่อกับแม่เป็นคนซัก เอาของคุณพ่อคุณแม่ (คุณตาคุณยาย) มาซักด้วย แล้วก็คุณแม่ (คุณยาย) ก็แพ้งซักฟอก แต่ถ้ารีดคุณแม่ (คุณยาย) เป็นคนรีด คุณพ่อ (คุณตา) พี่ก็จะเป็นคนรีด รีดให้พี่ผู้ชาย รีดให้ลูก พอลูกโตขึ้นมาประมาณ ป. ๒ นี้ ก็จะฝึกงานกันล่ะ... จนกระทั่งคุณพ่อเสียชีวิต คุณแม่เสียชีวิต ถ้าพูดจริง ๆ แล้ว ครอบครัวเรานับว่าเรามีบุญ ที่ว่ามีที่พึ่ง เรามีพระพรหม มิ่งมงคลพระโพธิสัตว์อยู่ในบ้าน คือท่านช่วยเราทุกอย่าง ให้เราทุกอย่าง คือ กลับมาจากโรงเรียน คุณแม่ (ยาย) เป็นคนที่วิเศษมาก ๆ เลี้ยงหมู เลี้ยงลูก บ้านเรือนสะอาด ทำกับข้าวกับน้ำคอยเรา มาจากโรงเรียนนี้อาบน้ำให้หลานเรียบร้อย ข้าว กับข้าว ไม่ต้องวิ่งไปหาซื้อแล้ว คุณแม่ทำไว้เรียบร้อย^{๒๐}

ด้วยเหตุนี้ การแสดงความเคารพและเลี้ยงดูบิดามารดาหรือผู้สูงวัยให้ได้รับความสุขนั้นเป็นตัวเสริมสร้างที่พิเศษที่สุดของครอบครัว ที่ทำให้ครอบครัวประสบความสำเร็จของการครองเรือน ได้รับความสุขความเจริญในชีวิต อีกทั้งยังสอดคล้องกับองค์ประกอบของตัวชี้วัดของความมั่นคงของครอบครัวได้ทุกองค์ประกอบเลยทีเดียวที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความมั่นคงของครอบครัวไทยในปัจจุบัน อาทิความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ดี มีความสุข มีความมั่นคงและความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

^{๑๘} องค์กร. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๓.

^{๑๙} นัยนา นามเข้ม, “ศึกษาวิเคราะห์การบำรุงบิดามารดาตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙.

^{๒๐} อารีย์ สีหมอก, ข่าวราชการครูเกษียณ, ๒๐ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๕๕๖.

โดยไม่ต้องไปเรียกร้องสิทธิความเสมอภาคจากสังคม เพราะเป็นครอบครัวที่ดำเนินชีวิตโดยศีลโดยธรรมทั้งครอบครัว ทำให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความห่วงใย การได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ไปทำบุญด้วยกัน ทำงานบ้านร่วมกัน มีปัญหาที่ปรึกษาปรึกษาปรึกษากัน ดังกล่าวมาเป็นต้นนี้แสดงถึงความเป็นรูปแบบของครอบครัวของคนดีที่เสริมสร้างชีวิตภายในครอบครัวด้วยการให้ความเคารพ ดูแลเอาใจใส่เลี้ยงดูบิดามารดา ด้วยความกตัญญูรู้คุณ ดังพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า “สัตว์บุรุษผู้มีปัญญาอยู่ครองเรือน เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน ทั้งกลางคืนและกลางวัน ย่อมเกิดเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เมื่อระลึกถึงอุปการคุณ ที่มารดาบิดาทำไว้ก่อน ย่อมบูชามารดาบิดาโดยชอบธรรม”^{๒๑}

นัยตรงกันข้ามหากไม่ให้ความเคารพ ไม่ดูแลเอาใจใส่ ทอดทิ้ง รวมไปถึงกระทำอนันตริยกรรมต่อบุพการีของตนซึ่งเป็นกรรมอันหนัก ผลที่ตามมาจะตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง อาทิ ครอบครัวของพระเจ้าอชาตศัตรู^{๒๒} พระองค์ทรงไม่ให้พระเกียรติ ไม่ให้ความเคารพพระราชบิดา จับพระราชบิดาขังคุกแล้วทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้สิ้นประชนม์ จนกระทั่งการกระทำนั้นได้บรรลุผลเป็นปิฎกตรกรรม ผลจากกรรมครั้งนี้ทำให้พระองค์ถึงแม้ได้เป็นกษัตริย์มีข้าราชการบริพารพร้อมบริบูรณ์ แต่จิตใจของพระองค์ไม่ได้รับความสุขหรือบรรทมหลับอย่างเป็นสุขอีกเลย ถึงแม้ว่าภายหลังได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็ไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งได้ เพราะกรรมที่ทรงกระทำไปนั้นปิดทางสวรรค์ มรรคผล และนิพพาน ผลที่ตามมาคือ ปราศจากทั้งความสุขในโลกนี้ โลกหน้าและสุขอย่างยั่งยืนคือพระนิพพาน ขณะดำรงชีวิตในปัจจุบันถึงแม้จะมีรัชทายาทสืบราชบัลลังก์แต่ด้วยผลกรรมอันหนักนั้นได้ตกทอดมรดกกรรมไปจนถึงพระราชโอรสและพระราชนัดดาเป็นเหตุพระโอรสของพระองค์ทรงปลงพระชนม์พระบิดาของตนเองเป็นทอด ๆ เช่นเดียวกับที่พระองค์ทรงกระทำต่อพระราชบิดาในกาลก่อน ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ที่ชัดเจนถึงการทำลายตัวเสริมสร้างของครอบครัวที่สำคัญที่สุดในชีวิต ขาดภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและครอบครัวจนทำให้สภาพของครอบครัวมีความอ่อนแอ จนกระทั่งสุดท้ายสูญสิ้นราชวงศ์นี้ไปเลย

จากการตั้งข้อสังเกตของผู้วิจัยซึ่งได้ลงภาคสนามสัมภาษณ์ทั้งครอบครัวที่ได้รับรางวัลและครอบครัวไม่เคยได้รับรางวัลใด ๆ มาก่อนนั้น พบว่า ถึงแม้ว่า บางครอบครัวพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ได้เสียชีวิตไปก่อนหน้านี้แล้วก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ดูแลเอาใจใส่ เลี้ยงดูบุพการีของตนเองไว้ในครอบครัวเดียวกัน อาทิ ครอบครัวที่เลี้ยงดูบุพการีและท่านยังมีชีวิตอยู่ ได้แก่ ครอบครัวศิริวาลย์ ครอบครัวคุณวัฒนกุล ครอบครัวทิตาภาศ ครอบครัวฉายาภูมิ ส่วนครอบครัวที่เลี้ยงดูบุพการีแต่ท่านทั้งสองได้เสียชีวิตไปแล้ว ได้แก่ ครอบครัวเค้ามูลคดี ครอบครัวเทิดเกียรติชาติ ครอบครัวสีหมอก เป็นต้น นั้นแสดงให้เห็นว่า เป็นการยืนยันถึงหลักความจริงของการประเพณีธรรมสำหรับครอบครัวทุกครอบครัวถึงการบูชาบุคคลที่ควรบูชา การบำรุงบิดามารดา ว่าเป็นมงคลอันประเสริฐยิ่งกับชีวิตตนเองและครอบครัวเป็นตัวเสริมสร้างของครอบครัวที่มีความสำคัญอย่างมากและทำให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกันที่ดี ครอบครัวเข้มแข็ง เพราะจะส่งผลเป็นมรดกกรรมต่อบุตรหลานทุกคนในภายภาคหน้าให้มีความสุข ความเจริญมั่นคงสืบต่อไป

^{๒๑} ๐.อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๓๘/๒๕๘.

^{๒๒} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๓๗/๑๒๗-๑๒๘, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๗/๑๘๕-๑๘๖. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ แม่ชีวงเพชร คงจันทร์ “การแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์รายวิชา สัมมนาพระไตรปิฎก. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๑.

๔.๑.๒ การเสริมสร้างความมั่นคงภายในชุมชนหรือสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

ชุมชนหรือสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันถือได้ว่า มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างครอบครัวในแต่ละครอบครัวให้เข้มแข็ง หากครอบครัวเข้มแข็งชุมชนก็ย่อมเข้มแข็งเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้นย่อมเกิดจากความสามัคคีของคนในชุมชนด้วยกัน ที่พร้อมใจกันช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน มีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง ด้วยการแลกเปลี่ยนความคิด ตลอดจนความร่วมมือร่วมใจที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในเรื่องอื่น ๆ ให้มีความเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น มีผลทำให้ครอบครัว และชุมชนมีความรับผิดชอบ รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและประเทศชาติของตนเอง ดังนั้น การเสริมสร้างความมั่นคงภายในชุมชนหรือสังคมเชิงพุทธบูรณาการให้มีประสิทธิภาพหรือศักยภาพต่อการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ในที่นี้จึงมีอยู่ด้วยกัน ๓ อย่าง คือ (๑) การเลือกผู้นำชุมชน (๒) การเคารพกติกาชุมชน (๓) การมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อกิจกรรมทางสังคม โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๔.๑.๒.๑ การเลือกผู้นำชุมชนหรือสังคม

“ผู้นำชุมชน” ในที่นี้ คือ “กำนัน” และ “ผู้ใหญ่บ้าน” หรือ “ที่ปรึกษาผู้นำชุมชน” ซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับครอบครัวแต่ละครอบครัวและชุมชนมากที่สุด โดยเกณฑ์การเลือกตั้งผู้นำชุมชนนี้จะต้องให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐเพราะต้องประสานงานกับหน่วยงานของรัฐตามนโยบายเกี่ยวกับการทำงานของชุมชน ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓ หัวข้อ ๓.๔ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย ซึ่งมีวิธีการเสนอรูปแบบการเลือกผู้นำชุมชนที่จะช่วยเสริมสร้างให้ครอบครัวเกิดความมั่นคงได้ ดังนี้

(๑) ผู้นำชุมชนต้องมาจากครอบครัวที่ผ่านเกณฑ์การพิจารณาจากหน่วยงานให้เป็นครอบครัวดีเด่นหรือครอบครัวตัวอย่างในแต่ละปีที่ผ่านมา นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านอื่น ๆ ที่ทางรัฐกำหนดขึ้น โดยทำงานให้ประสานกับหน่วยงานของรัฐเกี่ยวกับนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวไปด้วยกัน

(๒) แต่งตั้งที่ปรึกษาผู้นำชุมชน โดยคัดเลือกจากผู้สูงวัยที่ได้รับรางวัลในแต่ละปี เพราะผู้สูงวัยนั้นนอกจากจะมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จแล้ว ยังเป็นคลังความรู้มากมายในการแก้ปัญหาชีวิตทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งสามารถให้คำแนะนำครอบครัวที่มีปัญหาได้เป็นอย่างดี โดยที่ปรึกษาผู้นำชุมชนนี้รัฐจะต้องให้การคุ้มครองส่งเสริมสนับสนุนเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่นี้โดยตรง ทั้งค่าใช้จ่ายการเดินทางและค่าอาหารในแต่ละเดือน และเมื่อได้ครบตามคุณสมบัติดังกล่าวมาแล้วนี้ ขั้นตอนสุดท้ายในรอบปีทั้งผู้นำชุมชนและที่ปรึกษาผู้นำชุมชนจะต้องรายงานและประเมินผลครอบครัวแต่ละครอบครัวต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรง เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละปัญหาในชุมชนของตนเองว่า ในรอบปีเกิดปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวอะไรบ้างที่ครอบครัว และครอบครัวดังกล่าวได้คลี่คลายปัญหาไปได้ในทิศทางใดบ้าง ดีขึ้นมากน้อยเพียงใด

๔.๑.๒.๒ การเคารพกติกาชุมชนหรือสังคม

คำว่า “กติกาชุมชน” หมายถึง ข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ที่คนในชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวในฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนจึงต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการเคารพกติกาชุมชนร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้นิยามความหมายของกฎหมายไว้ว่า กฎหมาย คือ กฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้น หรือเกิดขึ้นจากจารีตประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือ เพื่อใช้ในการบริหารประเทศ เพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตาม หรือเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ ด้วยเหตุนี้กฎหมายจึงเป็นข้อบังคับที่รัฐหนึ่งๆ ตราขึ้นมาเพื่อใช้กำหนดความประพฤติและระเบียบแบบแผนของพลเมืองที่อยู่ร่วมกันภายในรัฐนั้น และรวมไปถึงบังคับที่รัฐแต่ละรัฐผูกพันต้องปฏิบัติตามพันธกรณีและความร่วมมือที่ไว้ระหว่างกัน เนื่องจากสังคมมีความซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วกว่าในอดีตมาก การควบคุมดูแลโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจึงไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การมีกฎหมายขึ้นมาเพื่อช่วยในการกำหนดการปฏิบัติจึงมีความจำเป็นสำหรับสังคมทุกระดับ และหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามหรือกระทำความผิดที่กำหนดไว้จะต้องได้รับโทษ

(๒) ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ ความประพฤติของคนที่อยู่ในชุมชน ถือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมานาน หากกระทำผิดหรือฝ่าฝืนจะถูกตำหนิตายัน หรืออาจถึงขั้นถูกประณามว่าเป็นคนชั่วคนเลว บางสังคมอาจขับไล่จนถึงประชาทัณฑ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีสำคัญที่ถือเป็นกติกาของสังคมไทย อาทิ

๒.๑) กตัญญูรู้คุณบิดามารดา

การกตัญญูรู้คุณบิดามารดาถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ถ้าลูกจะวางพ่อแม่ไว้บนบ่าทั้งสองของตน ประคับประคองท่านอยู่บนบ่านั้น ป้อนข้าวป้อนน้ำและให้ท่านถ่ายอุจจาระบนบ่านั้นเสร็จ และปรนนิบัติท่านไปจนตลอดชีวิต ยืนยันว่าตอบแทนพระคุณท่านไม่หมด” นอกจากนี้ยังมีกฎหมายบางมาตราที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้ใดจะฟ้องบุพการี^{๒๓} ของตนเป็นคดีแพ่ง หรือคดีอาญาไม่ได้ แต่เมื่อผู้นั้นร้องขอพนักงานอัยการจะยกคดีขึ้นว่ากล่าวก็ได้... บุตรจำต้องเลี้ยงดูบิดามารดา แต่ในกรณีบิดามารดาจะเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากบุตรได้ต่อเมื่อเป็นผู้ไร้ทรัพย์สิน และไม่สามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ และหากลูกคนใดไม่แสดงความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ อาทิ ประพฤติตัวไม่เหมาะสม ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ จะถูกตำหนิว่าเป็นลูกเนรคุณ และหากถึงขั้นทำร้ายร่างกาย หรือฆ่าพ่อแม่จะได้รับคำสาปแช่งว่าเป็นลูกทรพี แต่ถ้าลูกปฏิบัติตนเป็นคนดีเชื่อฟังพ่อแม่จะได้รับคำยกย่องว่าเป็น “ลูกกตัญญู”

๒.๒) มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส

สัมมาคารวะ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงถึงการใช้วาจา ใจ และกายต่อผู้อื่นอย่างสุภาพและอ่อนน้อม เนื่องจากสังคมไทยส่วนใหญ่นิยมยกย่องเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า ซึ่งสิ่งนี้เป็นที่ยอมรับกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเด็กรุ่นใหม่ก็ถูกอบรมให้มี ค่านิยมในเรื่องการเคารพผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้น ในสังคมไทยคนที่อาวุโสทั้งอายุ และประสบการณ์มักจะเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือ โดยเฉพาะในการบริหารงานในวงราชการ ส่วนใหญ่มักจะพิจารณาความอาวุโสเป็นเกณฑ์เพราะสภาพสิ่งแวดล้อมในสังคมปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด รวมทั้งด้าน

^{๒๓} คำว่า “บุพการี” คือ ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป ได้แก่ บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด และเลยทวดขึ้นไป

ความเจริญทางด้านวัตถุ โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม วัฒนธรรม และหลักการปฏิบัติที่ดีงามของไทย ในการปฏิบัติตามจริยธรรมทางสังคมนั้นมีเป้าหมาย คือการมีคุณธรรม จริยธรรมที่แสดงออกถึงการได้รับการอบรมที่ดี การมีสัมมาคารวะ ความเคารพ หรือมารยาทนั้น มุ่งที่การปฏิบัติทางกายและทาง วาจาเป็นที่สำคัญ เพราะสองสิ่งนี้มองเห็นได้ง่าย สัมผัสได้ง่าย มารยาทและการวางตัวที่เหมาะสม จึงเป็นปรากฏการณ์แรกๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ผ่านการอบรมฝึกตนมาดี มีคุณสมบัติของผู้ดี มี วัฒนธรรมอันเจริญ นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความเป็นผู้มีความเคารพ อ่อนน้อม ส่งผลให้เกิดความ เคารพในสิ่งควรเคารพ และให้เกียรติสิ่งที่ไม่ได้นับถือ

๔.๑.๒.๓ การมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในกิจกรรมของชุมชนหรือสังคม

ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ล้วนมีพื้นฐานมาจากปัญหาภายในครอบครัวแทบทั้งสิ้น อาทิ ปัญหาการทอดทิ้งคนชรา ปัญหาเด็กจรจัด ปัญหาเพศสัมพันธ์ก่อนวัยเรียน ปัญหา อาชญากรรม ปัญหาโสเภณี เป็นต้น ซึ่งกระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าวมานี้ควรเปิดโอกาสให้สมาชิก ในครอบครัวแต่ละครอบครัว อาทิ ผู้นำครอบครัว เด็กและเยาวชน เข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบ ในการกำหนดแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหา อาทิ การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนภายในชุมชน เพื่อ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนเด็ก หรือตัวแทนครอบครัวในการรวบรวมปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเองที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวโดยตรง ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย ในหัวข้อ ๓.๓.๒ สร้างการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้นั้นต้องเป็นการเรียนรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง ที่จะทำให้ครอบครัวได้ ไตร่ตรองเข้าใจสภาวะของตนเอง ทำความเข้าใจโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง และหาทางออกที่เหมาะสม กับสภาพของตนเองแต่ละครอบครัว เพื่อ (๑) เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ มุมมอง...สู่สัมมาทิฐิ (๒) เพื่อเข้าใจสภาวะของตนเอง... รู้รากเหง้า รู้ครอบครัว รู้ตัวตน รู้จักลูก รู้จักพ่อแม่ปู่ย่าตายาย รู้ ฐานทุนชีวิต (๓) เพื่อเข้าใจโลกรอบตัวที่กำลังหมุนไปอย่างรวดเร็ว รู้ชุมชน รู้สังคม รู้ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม รู้เท่าทันโลกที่มากระทบ (๔) เพื่อการปรับตัว เปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อให้หน้าพา ครอบครัวให้อยู่ในโลกอย่างมั่นคง^{๒๔} ดังนั้น วิธีการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อเสริมสร้างครอบครัว ให้เข้มแข็งมั่นคงที่สมาชิกในครอบครัวสมควรปฏิบัติมีวิธีการดังนี้

(๑) การรับข้อมูล ตัวแทนของสมาชิกในครอบครัวจะต้องมีส่วนร่วมในการรับรู้สิ่งที่ เป็นข้อเท็จจริง เพื่อใช้เป็นหลักการในการคาดคะเนปัญหานั้น ๆ หาความจริงต่อไป โดยการรับข้อมูล จากการติดต่อสื่อสาร^{๒๕} อาทิ การเข้าร่วมกิจกรรม Love Family Rally เทศกาลหนึ่ง โครงการพ่อแม่มือใหม่ และฟังข่าวแถลงกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง หรือลด ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีโครงการต่อเนื่องเป็นระยะจัดโดย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

(๒) การแสดงความคิดเห็น เป็นข้อวินิจฉัยหรือความเชื่อที่แสดงออกตามความเห็นหรือรู้ซึ่ง

^{๒๔} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๒๕} รศ.รัช ทัศไภยาส, สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ม. ๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘.

สมาชิกในครอบครัวสามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้ อาทิ การแสดงความคิดเห็นในโครงการสำรวจปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ความคิดเห็นเกี่ยวกับการประพฤติตัวไม่เหมาะสมของสมาชิกในครอบครัว

(๓) การปรึกษาหารือ คือ การขอความคิดเห็น แนะนำ หรืออภิปรายกัน อาทิ การปรึกษาหารือเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวภายในชุมชนของตนเอง การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องวิถีลดความรุนแรงในครอบครัว การรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับปัญหาในครอบครัว อาทิ ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยเรียน ปัญหาสมาชิกในครอบครัวติดยาเสพติด ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่บั่นทอนความมั่นคงของครอบครัวได้ทั้งสิ้น

(๔) การวางแผนร่วมกัน เป็นการกำหนดขั้นตอนเพื่อดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ สมาชิกในครอบครัวสามารถมีส่วนร่วมและรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนโครงการ อาทิ โครงการปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โครงการครอบครัวเข้มแข็ง ด้วยการวางแผนให้มีกลุ่มที่ปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน ซึ่งเรื่องนี้จะต้องร่วมมือกันระหว่างผู้นำชุมชนและสมาชิกในครอบครัวแต่ครอบครัว

(๕) การร่วมปฏิบัติ เป็นการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ โดยทุกคนจะต้องร่วมมือกันปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ อาทิ ร่วมกันตั้งกลุ่มปรึกษาและดำเนินการให้คำปรึกษาแก่สมาชิกครอบครัวภายในชุมชน รวมทั้งช่วยกันดำเนินการให้ครอบครัวที่มีปัญหาความรุนแรงในครอบครัวหันมาประนีประนอม ประองตอง รักใคร่กันเหมือนเดิม

หลักการเสริมสร้างดังกล่าวนี้ จัดเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงภายในชุมชนหรือสังคมเชิงพุทธบูรณาการ เพราะ

๑) ในการคัดเลือกผู้นำชุมชนตามหลักเกณฑ์นั้นจะต้องเป็นผู้นำครอบครัวที่ได้รับรางวัลครอบครัวดีเด่นประจำปี ซึ่งจะเป็นต้นแบบในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับครอบครัวได้เป็นอย่างดี อาทิ กิจกรรมพาลูกงูหลานเข้าวัด กิจกรรมด้านครอบครัว ตลอดจนสามารถในการให้ความรู้ความเข้าใจที่ดีได้เกี่ยวกับพ่อแม่มีใหม่ และที่สำคัญเป็นครอบครัวที่มีศีล ๕ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพราะคุณสมบัติของครอบครัวที่ได้รับรางวัลนั้นจะต้องผ่านเกณฑ์ในการพิจารณาถึง ๘ ประการด้วยกัน ดังนี้

- (๑) เป็นครอบครัวเป็นที่รู้จักและยอมรับกันดีในชุมชนว่าเป็นครอบครัวที่ดี โอบอ้อมอารี แก่คนทั่วไป
- (๒) เป็นครอบครัวที่มีอย่างน้อย ๓ ช่วงอายุในครอบครัว คือ ปู่ย่า ตายายคนใดคนหนึ่ง พ่อแม่ คนใดคนหนึ่ง ลูกหรือหลาน คนใดคนหนึ่ง
- (๓) เป็นครอบครัวที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ
- (๔) เป็นครอบครัวที่จัดสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม
- (๕) เป็นครอบครัวที่มีพฤติกรรมทางสังคมดีมีศีลธรรม
- (๖) บุคคลในครอบครัวสามัคคีกลมเกลียวกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันในครอบครัว
- (๗) ไม่เคยมีปัญหาหย่าร้าง หรือฟ้องร้องกันในระหว่างสมาชิกครอบครัว และบุคคลในครอบครัวไม่เคยถูกตัดสินว่ามีความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญาอย่างร้ายแรง

(๘) ไม่มีบุคคลในครอบครัวติดยาเสพติด หรือสุรา การพนัน และอบายมุขอื่น ๆ^{๒๖}

ด้วยเหตุนี้ทำให้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาข้างต้นมีเกณฑ์พิจารณาถึงตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างน้อย ๒ ตัว คือ ก. ความมีสัมพันธภาพในครอบครัว (ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข คือ บุคคลในครอบครัวสามัคคีกลมเกลียวกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันในครอบครัว ข. ความสุขของสมาชิกในครอบครัว (ปลอดอบายมุข ได้แก่ ยาเสพติด การพนัน เหล้า บุหรี่ คือ ไม่มีบุคคลในครอบครัวติดยาเสพติด หรือสุรา การพนัน และอบายมุขอื่น ๆ) และหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา (สัมมาอาชีวะ สัมมากัมมันตะ สัมมาวาจา คือ เป็นครอบครัวที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ) ดังนั้น การเลือกผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมาข้างต้นจึงเป็นตัวเสริมสร้างที่ช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้ดี

๒) การแสดงความเคารพกติกามุขชน ด้วยการให้ความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี มีความกตัญญูรู้คุณและมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโส จัดเป็นการเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งมั่นคงได้นั้น เพราะเป็นการส่งเสริมให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัว ช่วยยุติความรุนแรงในครอบครัวได้ระดับหนึ่งและที่สำคัญสามารถเสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว นับได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดด้วยการปลูกฝังค่านิยมใหม่ที่ดี ทำให้รู้จักการทำหน้าที่ให้เหมาะสมด้วยการมีสัมมาคารวะทั้งทางกาย วาจาและจิตใจ ตามหลักสารานุกรม ๗ ประการและหลักทศ ๖ อันเป็นการเสริมสร้างที่ดีไม่เพียงแต่ชุมชนเข้มแข็งเท่านั้น แต่ยังทำให้สถาบันครอบครัวเข้มแข็งอีกด้วย และที่สำคัญการปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อกติกามุขชนหรือของบ้านเมืองนั้น ถือได้ว่าเป็นการเคารพสิทธิที่จะไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน เพราะกฎหมายนั้นเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๓ อย่าง คือ วิถีประชาหรือวิถีชาวบ้าน จารีต หรือ กฎศีลธรรม (แนวคิดเรื่อง ๕) กฎหมาย ดังนั้น จึงเป็นตัวเสริมสร้างที่ทรงประสิทธิภาพได้ดีเช่นเดียวกันในการจัดระเบียบสังคมให้เรียบร้อยเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติและกำหนดว่าการกระทำใดถูกหรือผิด ควรยอมรับหรือไม่ควรยอมรับเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมซึ่งจะนำมาซึ่งความมั่นคงเข้มแข็งของชุมชนตามมา

อีกประการหนึ่ง หากนำมาพิจารณาถึงตัวชี้วัดสามารถพิจารณาถึงตัวชี้วัดได้อย่างน้อย ๒ ตัวชี้วัด คือ (๑) ร่วมทำกิจกรรมของครัวเรือน เช่น งานบวช ทำบุญ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดขององค์ประกอบความสุขของสมาชิกในครอบครัว อันเป็นการแสดงถึงความพร้อมของครอบครัวที่จัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนหรือสังคมตนเอง (๒) เกื้อกูลต่อสังคมรอบข้าง ซึ่งเป็นตัวชี้วัดขององค์ประกอบความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย อันเป็นการแสดงถึงความเข้มแข็งของครอบครัวที่พร้อมที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลต่อสังคมรอบข้างด้วยการแบ่งปัน ซึ่งเป็นการเสียสละ (จาคะ) และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นสามารถเชื่อมโยงให้กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยให้บรรลุเป้าหมายการทำงานด้านครอบครัวอีกด้วย อาทิ วิธีการเปลี่ยนความคิด ได้แก่ รณรงค์สร้าง

^{๒๖} เอกสารงานวันแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๗, สมดุลชีวิตครอบครัวกับการทำงาน, สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๗, หน้า ๕.

ความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว หรือการเสริมสร้างเจตคติที่ดีด้านครอบครัว เพราะช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมความสัมพันธ์กับครอบครัวอย่างถูกต้องและเหมาะสม และยังเป็นการปลูกฝังระบบประชาธิปไตยภายในครอบครัวและชุมชน ด้วยการสร้างเจตคติที่ดีด้วยการสร้างและการพัฒนาเด็ก เยาวชนให้มีเจตคติ ค่านิยมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงชายได้อย่างเหมาะสม

๓) การมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในกิจกรรมของชุมชนหรือสังคม จัดเป็นการปฏิบัติตนเพื่อเป็นพลเมืองดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ด้วยความตระหนักว่า “ปัญหาของชุมชนก็คือปัญหาของตนเอง” มีจิตสาธารณะให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชนของตนเอง ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า ครอบครัวภายในชุมชนหรือสังคมนั้นจะต้องมีความมั่นคงระดับหนึ่งเพราะการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในกิจกรรมภายในชุมชนหรือสังคมได้นั้นจะต้องเป็นคนที่มีความซื่อตรง จริงใจ อดทน อดกลั้น และพร้อมที่จะเสียสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ และเวลา มีจิตสาธารณะอันเป็นกุศล ที่สำคัญความพร้อมของครอบครัวที่จะเกื้อกูลต่อสังคมรอบข้างได้ซึ่งจัดเข้าในตัวชี้วัดองค์ประกอบของความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย

ด้วยหลักเกณฑ์ตัวชี้วัดนี้ ยังช่วยเสริมสร้างระบบการทำงานของหน่วยงานของรัฐได้อีกด้วย อาทิ การพัฒนากลไกการทำงานของภาครัฐที่จะช่วยให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งมั่นคง เพราะการทำกิจกรรมร่วมกันไม่เพียงจะต้องทำกิจกรรมภายในชุมชนหรือสังคมนั้น แต่ยังต้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวชุมชน ซึ่งก็คือองค์กรประชาชนที่มาจากตัวแทนกลุ่ม หรือองค์กรในชุมชน ที่อาสาสมัครมาร่วมกันดูแล ป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัวในชุมชนที่มีการบริหารจัดการในรูปของ "คณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน" โดยมีเครือข่ายกลุ่มครอบครัวเป็นสมาชิก และอยู่ในความดูแลและสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาล โดยศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน หรือ ศพค. จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน ในหมู่บ้าน/ตำบล ในการสำรวจข้อมูล วางแผน และประสานความร่วมมือจากหน่วยราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับครอบครัว โดยคณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน จะมาจากการคัดเลือกของประชาชนตามกระบวนการประชาคม ดังนั้น การมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อกิจกรรมของชุมชนหรือสังคม ก็คือ ตัวแทนของประชาชนในพื้นที่จึงเป็นตัวเสริมสร้างที่จำเป็นมากที่สุด ที่จะต้องประกอบไปด้วยความพร้อมคุณธรรม คุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

๔.๑.๓ การเสริมสร้างความมั่นคงเชิงนโยบายของรัฐบาลเชิงพุทธบูรณาการ

นโยบายของรัฐถือได้ว่าเป็นตัวกำหนดทิศทางของบ้านเมืองว่า จะบริหารบ้านเมืองไปในทิศทางใด สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนหรือไม่อย่างไรบ้าง และเมื่อนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้อย่างไร ได้รับความเชื่อถือและความนิยมนจากประชาชนพลเมืองเพียงใด ดังนั้นประเด็นนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นตัวเสริมสร้างที่เป็นนโยบายของรัฐ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานของรัฐต่อไป จัดเป็นสิทธิและหน้าที่และนโยบายพื้นฐานของรัฐเพื่อนำไปใช้เป็นหลักฐานในการตรากฎหมายไว้ในรัฐธรรมนูญ และกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยรัฐบาลทุกรัฐบาลต้องใช้ยึดถือและปฏิบัติให้

สอดคล้อง สำหรับในที่นี้มีหลักการเสริมสร้างด้านนโยบายของรัฐบาล ๓ ประการ คือ (๑) มีมาตรการทางกฎหมายกรณีบุตรหลานทอดทิ้งบิดามารดา (๒) มีมาตรการทางกฎหมายพึงธรรมทุกวันพระ และ (๓) มีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้วันพระและวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการ โดยรายละเอียดดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

๔.๑.๓.๑ มีมาตรการทางกฎหมายกรณีบุตรหลานทอดทิ้งบิดามารดาหรือผู้สูงวัย

เนื่องจากกฎหมายครอบครัวเกี่ยวกับบิดามารดาและบุตรในปัจจุบันให้สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดาและบุตร โดยเฉพาะ “สิทธิและหน้าที่ของบุตรที่มีต่อบิดามารดา มี สิทธิในการใช้ชื่อสกุล สิทธิได้รับการอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาจากบิดามารดา และในทำนองเดียวกันบุตรมีหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา” แต่ปัจจุบันจะเห็นได้ว่า “ผู้สูงวัย” ต้องใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว หาเลี้ยงตนเองในวัยชราโดยปราศจากการเลี้ยงดูจากบุตรหลาน สำหรับมาตรการของรัฐด้านนี้ควรที่จะมีบทลงโทษบุตรหลานที่ทอดทิ้งบุพพการีของตนเอง ไม่ดูแลท่านในวัยชรา เพราะในสังคมไทยปัจจุบันนี้

แนวโน้มในสังคมน่าเป็นห่วง สังคมถือว่าบิดามารดาต้องรับผิดชอบต่อการเลี้ยงดูบุตร ถึงแม้ว่าสังคมจะสั่งสอนให้บุตรเลี้ยงดูบิดามารดาในยามชรา แต่สังคมมิได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างแน่นหนา แม้แต่กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวก็มีลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ กฎหมายบังคับให้บิดามารดาเลี้ยงดูบุตร แต่ไม่ได้บังคับให้บุตรเลี้ยงดูบิดามารดา ผลจึงปรากฏว่าคนชราในสังคมสมัยใหม่มักถูกทอดทิ้งให้เลี้ยงดูตนเอง ถึงแม้ว่าคนชราบางคนจะมีฐานะทางเศรษฐกิจพอที่จะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น แต่เขาก็ถูกทอดทิ้งให้มีความว้าเหวอยู่ตามลำพัง นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญของสังคมปัจจุบัน^{๒๗}

ด้วยประเด็นปัญหานี้ การออกกฎหมายบังคับให้ถือเป็นหน้าที่โดยตรงของบุตรหลานจะเป็นตัวเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความมั่นคงได้และยังช่วยให้บุตรหลานเกิดจิตสำนึกร่วมต่อครอบครัวดั้งเดิมของตนเองที่เลี้ยงดูมา

ถึงแม้ว่าเป็นการยากที่จะกำหนดว่าบุตรมีส่วนสงเคราะห์บิดามารดาอย่างไร ฐานะของบุตรแต่ละคนคงจะแตกต่างกันไปตามส่วน การที่จะวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติได้คงจะมีความลำบากอยู่ไม่น้อย อีกอย่างหนึ่ง บุตรแต่ละคนย่อมมีความรับผิดชอบในการสร้างฐานะและความมั่นคงให้แก่ครอบครัวของเขา การบังคับให้เขามีความรับผิดชอบต่อครอบครัวดั้งเดิม ถึงแม้จะเป็นหลักการที่ดีในแง่ศีลธรรม แต่คงนำมาปฏิบัติในสภาพที่เป็นจริงได้ยากมาก^{๒๘}

แต่ถึงแม้ว่า ดูเหมือนจะยากแต่ไม่ยากหากรัฐและครอบครัวแต่ละครอบครัวร่วมมือกัน โดยรัฐออกมาตรการให้ชัดเจนถึงบทลงโทษและผลที่จะได้รับต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ประเทศชาติตามมาเพราะหากสถิติผู้สูงวัยถูกทอดทิ้งในปริมาณค่อนข้างสูง จึงเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมทางศีลธรรม จริยธรรมของมนุษย์อย่างชัดเจนเพราะครอบครัวตนเองที่

^{๒๗} ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๒๒.

^{๒๘} ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, ความสัมพันธ์ในครอบครัว, หน้า ๒๓.

สร้างขึ้นใหม่เลี้ยงดูได้แต่ครอบครัวดั้งเดิมซึ่งเลี้ยงตนเองมากกลับเลี้ยงดูไม่ได้ ดังนั้น ตัวเสริมสร้างนี้จึงเป็นตัวเสริมสร้างที่จะช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวให้ดีขึ้นหากปฏิบัติได้อย่างลงตัว เพราะการเลี้ยงดูบิดามารดาซึ่งอยู่ในวัยชราภาพนั้น ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงความมีกตัญญูรู้คุณต่อท่านแล้ว แต่ยังเป็นตัวบ่งชี้ถึงการทำหน้าที่ตามหลักทศ ๖ ได้อย่างดี ซึ่งจะทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวมีความเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น

๔.๑.๓.๒ มีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้และปฏิบัติธรรมทุกวัน

พระ

เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้ครอบครัวแบบขยายมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ผู้สูงอายุมีมากขึ้นทำให้ผู้สูงอายุประสบปัญหาต่าง ๆ ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓ รูปแบบครอบครัวในสังคมปัจจุบัน อีกทั้งค่านิยมในสังคมได้จำกัดบทบาทของผู้สูงอายุไว้เพียงการไปวัด ฟังเทศน์ ใ้บ้าน และเลี้ยงหลานเท่านั้น โดยมองข้ามคุณค่าของความรู้ ประสบการณ์ที่สะสมมาตลอดชีวิต โดยเฉพาะความรู้ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี คุณธรรมและจริยธรรม หากสังคมได้รับการถ่ายทอด และรับไว้อย่างเหมาะสม ก็ทำให้ได้รับประโยชน์จากผู้สูงอายุ และเป็นการเพิ่มบทบาทของผู้สูงอายุให้กับครอบครัวและสังคมอีกด้วย ดังนั้นจึงควรมีมาตรการทางกฎหมายชัดเจนส่งเสริมให้ทุกครอบครัวฟังธรรมทุกวัน พระเพื่อการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ซึ่งมาตรการกฎหมายนี้นอกจากสามารถเชื่อมโยงไปถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเกี่ยวกับ “กระบวนการสร้างการเรียนรู้” โดยเฉพาะ “กิจกรรมพาลูกหลานเข้าวัด” แล้ว ยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงการวางแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ. ศ. ๒๕๒๕-๒๕๔๔) ซึ่งได้บรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๗ และคาดว่าจะมีการต่อเนื่องของแผนในแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๘ (พ. ศ ๒๕๔๐- ๒๕๔๔) และยังได้บรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐ หมวด ๓ มาตรา ๕๔ ไว้ว่า “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

จะสังเกตว่า มาตรานี้ระบุเพียงให้การอนุเคราะห์ผู้สูงวัยโดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ซึ่งรัฐมิได้กำหนดว่า ผู้สูงวัยควรจะทำหน้าที่อย่างไรบ้างให้กับครอบครัวและสังคมประเทศชาติ เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึภาคภูมิใจที่ได้มีบทบาทช่วยเหลือสังคมและประเทศไทย รัฐควรมี “มาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้ชาวพุทธฟังธรรมทุกวันพระเพื่อการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม” โดยให้ “ผู้สูงวัย คือ พ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นผู้นำของครอบครัว” แต่ละครอบครัวเข้าวัดฟังธรรมทุกวันพระ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในวัด โดยให้ถือเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่จะต้องปฏิบัติ ไม่ใช่เป็นชาวพุทธแต่เพียงในทะเบียนบ้านเท่านั้น โดยให้สมาชิกในครอบครัวอย่างน้อย ๑ คนให้เป็นตัวแทนในแต่ละครอบครัวเพื่อฟังธรรมที่จะต้องผลัดเปลี่ยนกันไปฟังธรรมโดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้นำ เพราะการฟังธรรมนั้นจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวและยังช่วยเสริมข้อกระบวนการสร้างการเรียนรู้ด้วยการเข้าวัดทุกวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งเป็นวันที่ทางราชการและหน่วยงานต่าง ๆ อนุญาตให้หยุดงานเพื่อให้พุทธศาสนิกชนทุกคน เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาให้สมาชิกส่วนใหญ่อยู่พร้อมหน้าจำเป็นอย่างยิ่งต้องเข้าวัดโดยให้ถือคติว่า “การรักษาสืบทอดประเพณีและขนบธรรมเนียมไทย รวมไปถึงการปฏิบัติตนให้ถูกต้องในฐานะชาวพุทธนั้น ไม่

เพียงแต่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวให้มีความมั่นคงเท่านั้น แต่ยังเป็นการรักษาชาติบ้านเมืองของตนเองให้มั่นคง” อีกด้วย ดังนั้น มาตรการทางกฎหมายส่งเสริมดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่เป็นตัวเสริมสร้างนโยบายของรัฐเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวเสริมสร้างรูปแบบภายในครอบครัวให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นยิ่งขึ้น โดยให้เป็นมาตรการทางกฎหมายออกบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักรสำหรับชาวพุทธทุกครอบครัว ไม่ปล่อยปละละเลยดังเช่นสังคมไทยปัจจุบันนี้ที่ต่างก็ถือคติว่า “แล้วแต่ศรัทธาของแต่ละคน” เพราะการได้เข้าวัดฟังธรรมอยู่เนือง ๆ นอกจากเกิดศรัทธาแล้วยังทำให้เข้าใจในธรรมนั้น ๆ

ดังนั้น หากได้ออกกฎหมายมาตรานี้ขึ้นมาบังคับใช้ มีประโยชน์ดังนี้

๑) จะช่วยลดภาระของรัฐในการเลี้ยงดูคนชรา โดยเฉพาะบ้านพักของคนชรา ซึ่งได้ดำเนินการมาครั้งแรกตั้งแต่ปี พ. ศ. ๒๔๙๖ ในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้นมา ได้กำหนดนโยบาย ที่สำคัญประการหนึ่ง ในอันที่จะส่งเสริมสนับสนุน ให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพ และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข จึงได้มอบให้กรมประชาสงเคราะห์ จัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราขึ้น เพื่อให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ที่เดือดร้อนมีความทุกข์ยาก ประสบปัญหาและไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญด้วยกัน ๖ ข้อ^{๒๙} คือ

(๑) เพื่อให้การสงเคราะห์คนชราที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือประสบปัญหาความทุกข์ยาก ไม่มีที่อยู่อาศัย หรือไม่สามารถอยู่กับครอบครัวได้

(๒) เพื่อให้บริหารแก่คนชราที่อยู่กับครอบครัวของตนแต่มีความต้องการ บริหารสงเคราะห์คนชราบางอย่าง เช่น การรักษาพยาบาล กายภาพบำบัด นันทนาการ

(๓) เพื่อแบ่งภาระของครอบครัวผู้มีรายได้น้อยหรือยากจน ที่ไม่สามารถจะอุปการะเลี้ยงดูคนชราไว้ในครอบครัวได้

(๔) เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมอันเกี่ยวกับคนชรา ไม่ให้เร่ร่อน ทำความเดือดร้อนรำคาญแก่สังคม และให้สามารถอยู่ในสังคม ได้อย่างผาสุกตามสมควรแก่อัตภาพ

(๕) เพื่อเป็นการตอบแทนคุณความดีที่คนชราได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ

(๖) เพื่อผู้สูงอายุจะได้คลายวิตกกังวล เมื่อชราภาพไม่สามารถประกอบอาชีพต่อไปได้ แล้ว ทางรัฐบาลมีหน้าที่ที่จะเป็นผู้อุปการะคุณเลี้ยงดูต่อไป กรมประชาสงเคราะห์ได้ดำเนินการให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุตามนโยบายดังกล่าวข้างต้นตลอดมา

โดยนโยบายดังกล่าวมานี้ ถือเป็นแนวนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะหมวด ๕ มาตรา ๘๐ ว่า รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชน รัฐต้องสงเคราะห์คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ ด้วยเหตุนี้ หากรัฐมีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้ชาวพุทธฟังธรรมทุกวันและวันสำคัญทางศาสนาโดยมีผู้สูงวัยเป็นผู้นำ จะทำให้บุตรหลานพยายามที่จะให้บิดามารดาของตนเองมีส่วนร่วมด้วย นอกเหนือจากเลี้ยงดูบุตรหลานของตนเอง หรือแม้ไม่มีหลาน ๆ มีแต่บุตร ก็มีผลบังคับใช้ทำนองเดียวกันในแต่ละครอบครัวอย่างน้อย ๑ ท่าน ต้องเข้าวัดฟังธรรมทุกวันพระ โดยจุณลูกหรือหลานเข้าวัดฟังธรรมทำกิจกรรมร่วมกันทุกวันพระ

^{๒๙} ความเป็นมาของผู้สูงอายุ, <http://www.lib.ru.ac.>, (๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๘)

๒) เมื่อสมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ ทำให้เกิดสัมพันธภาพในครอบครัว ก่อเกิดความรักความผูกพัน ความนับถือ ความร่วมมือ ความสามัคคีปรองดองภายในครอบครัว ทั้งนี้เพราะได้ใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกันภายในครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ อาทิ ทำงานบ้าน ทำความสะอาดหรือทำกับข้าว เพราะการไปวัดฟังธรรมแต่ละครั้งอาจจะต้องนำอาหารไปทำบุญร่วมด้วย นอกเหนือจากการฟังธรรม อีกทั้งทำให้มีโอกาสดำเนินชีวิตปฏิบัติ ปรึกษาหารือในระหว่างทำกิจกรรม ร่วมกัน ซึ่งโอกาสนี้ก็อาจจะอบรมสั่งสอนบุตรหลานไปด้วย ทั้งหมดล้วนแสดงออกถึงความรัก ความหวัง ความปรารถนาดี ต่อบุตรหลานของตนเอง

๔.๑.๓.๓ มีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้วันพระและวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการ

เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยกำหนดให้วันจันทร์ถึงวันศุกร์เป็นราชการ ส่วนเสาร์และอาทิตย์เป็นวันหยุด อีกทั้งกำหนดให้วันสำคัญทางศาสนาซึ่งเป็นวันหยุดพิเศษในแต่ละปี ด้วยเหตุนี้เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายข้างต้นดังกล่าวไว้แล้วเพื่อเป็นการสร้างเสริมแนวนโยบายของรัฐ ให้มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตรากฎหมายส่งเสริมให้ “วันพระและวันอาทิตย์” เป็นวันหยุดราชการของไทย โดยวิธีเปลี่ยนแปลงจากของเดิมซึ่งเป็นวันหยุดราชการของไทยคือ “วันเสาร์และอาทิตย์” ทุกสัปดาห์หรือทุกเดือนของแต่ละปีเป็น “วันพระและวันอาทิตย์” เพื่อให้ระบบการทำงานราชการกับการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาสอดคล้องไปด้วยกันได้อย่างลงตัว ทำให้สะดวกต่อการปฏิบัติกิจกรรมของศาสนาที่ตนเองนับถือ โดยไม่ขัดแย้งกับเวลาการปฏิบัติหน้าที่ของราชการโดยทั่วไป มาตรการเสริมสร้างนโยบายของรัฐตัวนี้นอกจากทำให้นโยบายของรัฐมีความเป็นรูปธรรมแล้ว ยังมีผลเชื่อมโยงไปถึงเสริมสร้างรากฐานของสังคม และครอบครัวให้มั่นคง โดยลำดับดังนี้

๑) ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้มีเวลาร่วมกันทำกิจกรรมทางศาสนา อันเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้กับครอบครัว ที่ทำให้ความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

๒) เป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างความสุขของครอบครัวอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างพร้อมกันเพราะทำบุญร่วมกัน

๓) นำมาซึ่งความมั่นคงของครอบครัว เพราะความมีสัมพันธภาพที่เหนียวแน่นนั้นทำให้รู้สึกผูกพันรักใคร่ ห่วงหากันอยู่เสมอ และผลของการฟังธรรมอยู่เสมอเช่นนั้นหากเข้าใจอย่างแท้จริงแล้ว ทำให้เข้าใจหลักคิดคุณธรรมจริยธรรมต่อครอบครัว สังคมและประเทศไทย นำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุขดำเนินชีวิตบนเส้นทางเศรษฐกิจพอเพียง เพราะได้เรียนรู้อย่างเข้าใจถึงหลักการเปลี่ยนแปลงของชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักคำสอนทางศาสนา เมื่อเข้าใจนำไปปฏิบัติแล้วไม่เพียงตนเองเป็นที่พึ่งพาให้กับตนเองได้เท่านั้น แต่ยังเป็นที่พักพิงให้กับสังคมหรือชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ได้อีกด้วย

๔) เมื่อเข้าใจการดำเนินชีวิตแล้ว ก็จะทำให้เข้าใจถึงหลักความเสมอภาคในครอบครัวว่า ความเสมอภาคที่แท้จริงแล้วคือการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้เหมาะสมกับบทบาทและสถานภาพทางสังคม ทั้งสถานภาพบทบาทที่สังคมเป็นผู้กำหนด หรือสถานภาพบทบาททางสังคมที่ครอบครัวเป็นผู้กำหนด เพราะสังคมต่างก็คาดหวังต่อบุคคลในการปฏิบัติตนเองให้เหมาะสมตามสถานภาพและบทบาทดังกล่าวนี้

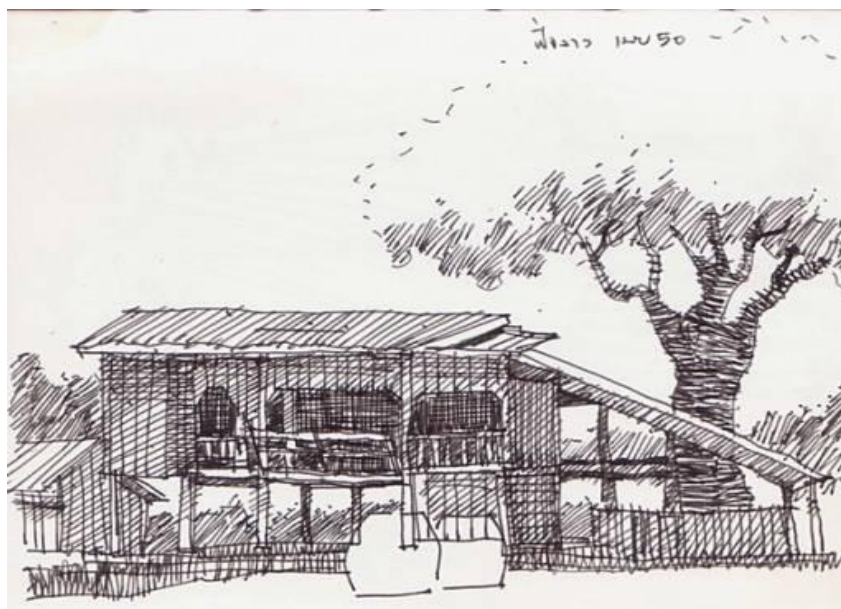
จะสังเกตได้ว่า หากรัฐได้มีนโยบายกำหนดให้วันพระ ขึ้น/แรม ๘ ค่ำ และ ขึ้น/แรม ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ และวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการนั้น ไม่เพียงแต่เสริมสร้างนโยบายรัฐในหัวดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น แต่ยังได้สนับสนุนองค์ประกอบของตัวชี้วัดความมั่นคงของครอบครัว และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยทั้ง ๕ ขั้นตอน (๑) การเปลี่ยนความคิด (๒) สร้างการเรียนรู้ (๓) พัฒนากลไกการทำงานด้านครอบครัวภายในชุมชน (๔) สร้างการมีส่วนร่วม และ (๕) ส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสตรี โดยเฉพาะกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวทั้ง ๕ ขั้นตอน เห็นได้ชัดเจนว่า มุ่งเน้นไปเสริมสร้างทางด้านชุมชนหรือสังคมและนโยบายของรัฐแต่ยังมีช่องว่างในการเข้าถึงการเสริมสร้างความมั่นคงภายในครอบครัวให้มีความเป็นรูปธรรม ดังนั้น หากรัฐมีนโยบายเสริมสร้างทางกฎหมายด้วยการกำหนดให้วันพระและวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการ จึงจัดได้ว่าเป็นตัวเสริมสร้างที่ทำให้กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐในปัจจุบันนี้ มีความเป็นไปได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การเสริมสร้างดังกล่าวข้างต้นนี้มีอยู่ด้วยกัน ๓ ประการ คือ (๑) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งมีตัวเสริมสร้างความมั่นคงส่วนใหญ่มุ่งเน้นส่วนที่เป็นเรื่องของคุณธรรมที่สมาชิกทุกคนต้องนำมาประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะหลักแนวคิดเรื่องศีล ๕ ขรวาธรรม ๔ สมชีวิธรรม ๔ ที่จะต้องปฏิบัติต่อตนเองและครอบครัว อาทิ ต่อสามีภรรยา บิดามารดา ปู่ย่าตายาย ซึ่งหลักคุณธรรมดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า สังคมไทยปัจจุบันได้ห่างเหินซึ่งผลปรากฏให้เห็นดังได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓ ปัญหาครอบครัว ปัญหาผู้สูงอายุ (๒) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในชุมชนหรือสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ตัวเสริมสร้างคือ การมุ่งเน้นคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมมีประสบการณ์ชีวิตที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชนได้ ด้วยการคัดเลือกบุคคลการเป็นผู้นำชุมชน อาทิ กำนันผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และได้รับรางวัลครอบครัวดีเด่น เพื่อจะได้ประสานการทำงานกันอย่างลงตัวกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งต้องมีความเคารพศรัทธาของชุมชนหรือสังคมพร้อมกันการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในกิจกรรมด้วย และ(๓) การเสริมสร้างความมั่นคงด้านนโยบายของรัฐเชิงพุทธบูรณาการ ด้วยการใช้มาตรการทางกฎหมาย ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชน สังคมและประเทศชาติเป็นตัวเสริมสร้าง เพื่อให้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ด้วยการมีมาตรการทางกฎหมาย อาทิ กรณียุทธหลานทอดทิ้งบิดามารดาหรือผู้สูงอายุ ส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมทุกวันพระและกำหนดให้วันพระและวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการ โดยการเสริมสร้างความมั่นคงและตัวเสริมสร้างดังกล่าวมานี้สามารถเชื่อมโยงสอดรับกับหลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ครอบครัวมีความมั่นคงยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นยังได้สอดรับกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยได้อย่างลงตัวอีกด้วย ซึ่งมีองค์ประกอบตัวชี้วัดแต่ละตัวเป็นตัวบ่งชี้พร้อมกรณีตัวอย่างทั้งในคัมภีร์พุทธศาสนา และสังคมไทยให้เห็นได้อย่างชัดเจน

๔.๒ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ

ต่อไปจะเป็นรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการพบว่า เมื่อนำการเสริมสร้างความมั่นคงครอบครัวในสังคมไทยเชิงพุทธบูรณาการดังกล่าวข้างต้น มาสร้าง

เป็นรูปแบบเพื่อแสดงให้เห็นความเป็นครอบครัวที่มั่นคงอบอุ่น ได้อย่างไรนั้น สามารถอธิบายได้ด้วยแผนภาพที่ชื่อว่า “รูปแบบครอบครัวอบอุ่นเชิงพุทธบูรณาการ” โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ รูปแบบครอบครัวอบอุ่นเชิงพุทธบูรณาการ^{๓๐}

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่า โครงสร้างหลัก ๆ ของครอบครัว คือ (๑) ตัวบ้าน ได้แก่ รากฐานของบ้าน เสาบ้าน หลังคาบ้าน บริเวณบ้าน ได้แก่ รั้วบ้าน และต้นไม้ใหญ่ โดยรูปแบบครอบครัวอบอุ่นเชิงพุทธบูรณาการนั้นเปรียบเสมือน “ตัวบ้าน” และ “บริเวณบ้าน” ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย อันเป็นปัจจัยหลักที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ประกอบด้วย การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว อยู่ ๓ หลักการด้วยกัน คือ (๑) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ (๒) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในชุมชนหรือสังคมเชิงพุทธบูรณาการ และ (๓) การเสริมสร้างความมั่นคงเชิงนโยบายของรัฐบาลเชิงพุทธบูรณาการ โดยนำหลักการดังกล่าวนี้เป็นตัวเสริมสร้างคู่กับ (๑) หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง และ (๒) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว บังเกิดความมั่นคงเข้มแข็งทั้งภายในครอบครัว ชุมชนหรือสังคม และนโยบายของรัฐบาลเชิงพุทธบูรณาการได้ อย่างไรนั้น มีรายละเอียดดังนี้

๑) หลักการดำเนินชีวิตทางสายกลาง ซึ่งจะต้องประกอบด้วยแนวคิดเปรียบเทียบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวได้ดังนี้

(๑.๑) ฐานของบ้าน ก็คือ “ศีลสิกขา”(MQ) วุฒิภาวะทางศีลธรรมเป็นรากฐานเบื้องต้นที่สำคัญของการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ดังที่สมเด็จพระญาณสังวร ฯ ตรัสไว้ว่า ศีลเป็นรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรงเพราะหากรักษาศีลอย่างมั่นคงจะเป็นฐานที่มั่นที่สำคัญของปัญญา และหากต้องการอาคาร ๓ ชั้น ๔ ชั้น ขึ้นไปได้จึงต้องมีฐานของบ้านที่แข็งแรง นั่นก็คือ “ศีล” ดังได้

^{๓๐} ที่มา : ภาพบ้านวาดลายเส้น, <http://www.Sketchland.com>, (๒๔ มกราคม ๒๕๕๘).

อธิบายไว้ในหัวข้อ ๔.๒.๑.๔ มีศีลเป็นพื้นฐานในการดูแลครอบครัว ดังนั้น สมาชิกในครอบครัวหากดำเนินชีวิตโดยมีศีลเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติพื้นฐานของชีวิตครอบครัวจึงเป็นตัวเสริมสร้างที่ทำให้ครอบครัวมีความสุข อบอุ่น ปลอดภัยเพราะมี ก) สัมมาวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ และการพูดนั้นจะต้อง (๑) พูดถูกกาลเทศะ (๒) ต้องเป็นความจริง (๓) ต้องเป็นคำสุภาพ (๔) พูดแล้วมีประโยชน์ (๕) พูดด้วยเมตตาจิต ข) สัมมาภังคะ เป็นการกระทำที่แสดงถึงความเคารพสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล จัดเป็นสัมมาปฏิบัติทางกายหรือเป็นการกระทำทุกอย่างทางกายที่เกิดจากปัญญาและเจตนาดีเป็นที่ตั้งมีลักษณะเว้นจากการกระทำไม่สมควรที่เรียกว่า “กายทุจริต ๓”^{๓๑} คือ (๑) จดเว้นจากการเบียดเบียนตัวรอนชีวิตของผู้อื่น (๒) จดเว้นจากการล่วงล้ำกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น (๓) จดเว้นจากการประพฤติดินในกาม และ ค) สัมมาอาชีวะมีการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องเหมาะสมชอบธรรม โดยดำรงชีพอยู่ด้วยการประกอบกิจการงานของตนอย่างเหมาะสมแก่เพศเป็นอาชีพสุจริต ไร้โทษ ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน เว้นอาชีพไม่สมควร ที่เรียกว่า “มิจฉาอาชีวะ” จัดเป็นสัมมาปฏิบัติทางกาย ดังกล่าวนี้จึงชื่อได้ว่า “เป็นครอบครัวที่มีศีล” โดยมี “ศีล ๕” เป็นหลักในการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวจึงเปรียบเหมือน “รากฐานของบ้าน” ซึ่งจะต้องมีความมั่นคงแข็งแรงปลอดภัย

(๑.๒) เสาบ้าน ก็คือ “จิตตสิกขา” หมายถึง ความมั่นคงหนักแน่นทางด้านอารมณ์ (EQ) คือ การตั้งอยู่ในความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่การปฏิบัติตนตั้งแต่ยังมีฐานะบอบาเป็นลูกจนกระทั่งถึงวัยที่ตนต้องสร้างครอบครัว รวมทั้งไม่ประมาทในการเลือกคู่ชีวิต ดังที่โบราณกล่าวไว้ถึงการเลือกคนที่จะมาเป็นคู่ชีวิตว่ามีความสำคัญ เพราะคู่ชีวิตหรือ สามีภรรยาเปรียบเสมือนเสาเอกเสาโทของบ้านและเสานั้นจะต้องมาจากป่าเดียวกัน นั่นก็หมายความว่าต้องมีหลักสมชีวิตรวม ๔ คือ มีศรัทธาเสมอกัน ศีลเสมอกัน จาคะเสมอกันและปัญญาเสมอกัน อีกทั้งยังประกอบด้วยคุณสมบัติพิเศษซึ่งจะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงเพราะเป็นเสาหลักของครอบครัวที่จะต้องประคับประคองเสาด้านอื่น ๆ ให้มั่นคงได้ด้วย จึงยังต้องประกอบด้วยหลักฆราวาสธรรม ๔ อีกด้วย ด้วยเหตุนี้ “จิตตสิกขา” จึงเปรียบเหมือน “เสาบ้านเรือน” ที่จะต้องมีทั้งสมชีวิตรวม ๔ และฆราวาสธรรม ๔ ธรรมของผู้ครองเรือนเข้าประกอบไปด้วยกัน คือ สัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ และที่สำคัญพร้อมที่จะให้อภัยเมื่ออีกฝ่ายผิดพลาด พร้อมกับหลักในการดำเนินชีวิตสายกลาง คือ

ก) สัมมาวายามะ เป็นความเพียรพยายามมุ่งมั่นกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเป็นไปในทางที่ชอบ ที่ตัดสินใจปฏิบัติหรือกระทำการลงไปแล้วอย่างจริงจัง เป็นหลักปฏิบัติที่ชี้ให้ผู้ปฏิบัติตระหนักถึงความพยายามอย่างไม่ท้อถอย แต่มุ่งมั่นอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน ดำเนินไปอย่างจริงจัง มั่นคงจนกว่าจะสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมีให้เกียจคร้าน เฉื่อยชา หรือดำรงชีวิตอย่างสิ้นหวัง ด้วยความอดทน อดกลั้น เพียรพยายามและมีเป้าหมายชัดเจนในการดำรงชีวิตซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ ลักษณะอาการของจิต คือ (๑) เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น (๒) เพียรละความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป (๓) เพียรสร้างความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น (๔) เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดเสื่อมไป จัดเป็นความเพียรพยายามทางจิตที่เกิดจากความยินดีพอใจที่จะประคับประคองอารมณ์อันเป็นกุศลกรรมให้

^{๓๑}ที่.ม. (บาลี) ๑๐/๔๐๒/๒๒๖, ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

เกิดมีขึ้นให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น และเพียรพยายามรักษาคุณธรรมไว้ให้อยู่อย่างมั่นคง เป็นต้น โดยความเพียรนั้นต้องประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

ข) สัมมาสติมีความระลึกรู้ชอบดั่งงามของจิต จดจ่อกับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งที่เป็นปัจจุบัน เป็นการสำรวมระวังจิตให้รู้เท่าทันความชั่วหรืออารมณ์ภายนอกต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ และตื่นตัวต่อหน้าที่ที่ควรกระทำ หรือการทำความดีเป็นการฝึกบังคับตนเองให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ทำให้รู้ตัวว่าตนจะพูดอะไร จะทำอะไร ป้องกันไม่ให้เกิดความพลั้งพลาด บกพร่อง หรือความประมาทพลาดพลั้งขึ้นเพราะเป็นการระลึกรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาขณะทำ พูด หรือคิด

ค) มีสัมมาสมาธิในหลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ คือ มีสภาพจิตที่มีสมรรถนะดีตั้งมั่นดี สัมมาสมาธิเป็นการรวมจิตให้แน่วแน่อยู่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งแบบนิ่งเป็นหนึ่งเดียว (เอกัคคตา) ไม่ฟุ้งซ่านสายไปสู่อารมณ์ที่มีได้กำหนด โดยสัมมาสมาธิจะใช้งานได้ผลตามต้องการหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับองค์มรรคทั้ง ๘ ประการทำงานประสานสอดคล้องส่งเสริมกัน โดยมีสัมมาทิฐิเป็นหัวหน้าทางไป เกื้อหนุนให้กำลังแก่สมาธิ ช่วยให้สมาธิเกิดขึ้นได้ง่าย ดำรงอยู่ได้ดีเป็นสัมมาสมาธิ ส่งผลสืบหน้าต่อไปจนถึงจุดหมายด้วยการดำเนินชีวิตทั้งการพูดการกระทำและการคิดด้วยสติ ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตบนเส้นทางสายกลางอย่างสม่ำเสมอเพื่อก้าวสู่ความเป็นครอบครัวสมบูรณ์แบบ ดังนั้น “การมีความหนักแน่นทางด้านอารมณ์” ในการใช้ชีวิตจึงเป็นการเสริมสร้างครอบครัวที่ดี ที่จะทำให้เกิดความมั่นคงทั้งสองฝ่ายจึงเปรียบเหมือน “เสาบ้าน” ดังกรณีตัวอย่างครอบครัวคุณวฒนะกุลที่ว่า

หนูเจตอนปี ๔๐ คือ นั่งหันหลังชนกันกินกับไข่ต้ม เจอขนย้ายของจากเชียงราย ตอนนั้นหนูก็ท้องด้วย ท้องคนเล็กมันจะคลอดปี ๓๗ ค่ะ เจอขนของจากเชียงใหม่ไปอยู่ขอนแก่น ไฟไหม้รถทั้งคันไม่มีเหลือแม้กระทั่งเสื้อผ้าไม่เหลือเลย ที่อำเภอ น้ำหนาว เพชรบูรณ์ ไฟไหม้หมดเลย ทั้งที่นอนทั้งรถมอเตอร์ไซด์ อะไร คือ เริ่มต้นจากศูนย์ตัวนั้นอีกรอบหนึ่ง ก็คือว่า มีเสื้อผ้าตอนไปรับงาน คือ แก่เอางานมาให้อยู่ที่มุกดาหาร เสร็จแล้วหนูไปถึงขอนแก่น ท้องคนเล็กได้อยู่ ๖ เดือน หัวมันกลับหมอกก็เลยไม่ให้เดินทางไปไหน ให้อยู่ที่ขอนแก่น รอดูอาการว่ามันจะแท้งหรือมันจะอะไร หนูต้องฉีดยากันแท้งแล้วก็ลูกทำงานไปไหนมาไหนไม่ได้ อยู่ในบ้านอยู่ในห้องแคบ ๆ มีอาแป๊ะดูแล พี่ชายแก่ดูแล แล้วที่นี้เสียมาชนของจากเชียงใหม่กว่าไม่ให้เปิดเชียงใหม่^{๓๒} เราก็กินที่ขอนแก่น เปิดที่ขอนแก่นปั๊บเขากลับที่ขอนแก่น คือ ขนของเพื่อนแก่ออกรถ ๖ ล้อ แก่เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น แก่บอกว่าไม่เป็นไรเดี๋ยวจะไปช่วย ด้วยความสงสารคือให้เราเติมน้ำมันรถให้ รถเสียหมดทั้งคันเลย มีคนที่เห็นก็กระโดดยออกจากรถ เรานั่งร้องให้ชีวิตไม่มีอะไรเหลือเลยนะ ไม่มีอะไรเหลือเลยสักอย่าง แต่เราก็กู้ กู้เหมือนกัน เราบอกว่า

^{๓๒} การที่ครอบครัว “คุณวฒนะกุล” ไม่สามารถเปิดร้านที่เชียงใหม่ได้นั้นเป็นเพราะ หล้าเคยเป็นลูกจ้างที่เจ้าพระยาหินอ่อน ก่อนออกจากงานร้านนี้ เจ้าของร้านมีเงื่อนไขว่า ถ้าเราออกจากโรงงานเขา ห้ามมาเปิดในจังหวัดภาคเหนือให้ไปเปิดที่อีสาน เขากลัวว่าเราจะแย่งลูกค้าเพราะลูกค้าอยู่ในกำมือเราเหมือนกัน, อ้างในสัมภาษณ์ประภาศรี คุณวฒนะกุล, ผลิตภัณฑ์และจำหน่ายหัตถกรรมหินอ่อน ให้บริการออกแบบติดตั้งงานสแตนเลส ทุกชนิด, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

เราต้องสู้ นะ เพราะว่าเรามีมือเท้าเราดี เราไม่เป็นอะไร เรามีสมองเราต้องสู้ ตั้งแต่นั้นมา
เสียดายที่หันมาทางวัด

นับได้ว่า เป็นครอบครัวที่มีความหนักแน่นมั่นคง โดยเฉพาะเสาหลักของครอบครัวมีความเพียรพยายามที่จะประกอบกิจการงานด้วยความสุจริตต่อไปถึงแม้จะสิ้นเนื้อประดาตัว โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จนกระทั่งในที่สุดก็ประสบความสำเร็จ เพราะมีจิตเป็นกุศล ตั้งมั่น รู้จักผิดชอบชั่วดีพร้อมที่จะต่อสู้ ดังนั้น หากเสาหลักของครอบครัวขาดความเพียรพยายามทางจิตคือ ตั้งจิตไว้ผิดแล้ว ไม่มีความหนักแน่นมั่นคงเพียงพอครอบครัวนี้คงประสบความสำเร็จได้ยาก การดำเนินชีวิตคู่ก็คงล้มเหลวพียงหลาย

(๑.๓) หลังคาบ้าน ก็คือ “ปัญญาสิกขา” หรือเรียกอีกอย่างว่า “วุฒิภาวะทางปัญญา” (IQ) หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ดำเนินไปด้วยความรู้ ความคิด ความเห็นที่ถูกต้องตามหลักการทางศาสนา พร้อมทั้งปัญญาทางโลกและทางธรรมเข้าใจลึกซึ้งถึงบาป บุญ ความเชื่อความศรัทธาที่มั่นคงต่อการสร้างกุศล ทุกก้าวอย่างของชีวิตมีแสงสว่างคือปัญญาร่วมไปกับเส้นทางเพื่อไปสู่จุดหมายของชีวิตที่เดียวกัน เพราะปัญญานี้จะช่วยให้เกิดเข้าใจถึงการรักษาศีลซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตนั้นว่า ปฏิบัติเพื่ออะไรมีอะไรเป็นเป้าหมาย อย่างถูกต้องไม่มั่วตามหลักกรรมและผลของกรรมอันเนื่องมาจากการรักษาหรือการละเมิดศีลนั้นเป็นอย่างไร มีความกตัญญูต่อบุพพการีไม่ทอดทิ้งบิดามารดา ด้วยความเชื่อว่าท่านคือพระพรหม พระอรหันต์ บุรพจารย์และอาทูนุญบุคคลของบุตร รู้สำนึกในบาปบุญคุณโทษของการทอดทิ้งหรือล่วงเกินบุพพการีของตนเอง ตามหลักการแห่งการดำเนินชีวิตที่ดังาม มีสัมมาทิฐิ “ทิฐิ” ที่ดำเนินไปตรงเพราะเมื่อได้ความเห็นที่ถูกต้องหรือความเห็นที่ตรงแล้วก็ย่อมได้ปสาทะ คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งต้องอาศัยความเห็นชอบความเห็นตรงนี้เป็นหลัก แต่เป็นความเห็นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งเหตุและผล หรือกฎแห่งกรรมที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” จัดได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวตน เรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องโลกนี้โลกหน้า และเรื่องนรกสวรรค์ เป็นต้น และมีสัมมาสังกัปปะเป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันกับสัมมาทิฐิ ด้วยเหตุที่การมองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น จะต้องใช้โยนิโสมนสิการอันเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีถูกต้องตามทำนองครองธรรมมาส่งเสริมสัมมาทิฐิด้วยเสมอ ๆ เป็นแสงสว่างเพื่อการเดินทางให้สู่จุดหมายอย่างปลอดภัย ดังนั้น ปัญญาสิกขาจึงเปรียบหมายถึง “หลังคาบ้าน” ที่คอยกำกับทั้งศีลสิกขา และจิตตสิกขาไปพร้อมกันได้อย่างงดงาม ขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ เพราะเมื่อมีฐานมีเสาบ้านก็ต้องมีหลังคาบ้านเสมอ จะเป็นหลังคาบ้านแบบไหนแล้วแต่ยุคสมัยหรือความนิยมของผู้สร้างที่จะดัดแปลงตามความชอบหรือถนัดของตนเอง ด้วยเหตุนี้ การศึกษาหลักการที่ดีให้กับครอบครัวหมั่นพึงธรรมสนทนาธรรมตามกาล การดูแลบิดามารดา ไม่ทอดทิ้งท่านทั้งสอง จะทำให้เข้าใจหลักการดำรงชีวิตรู้จักบาปบุญคุณโทษ จึงเปรียบเหมือน “หลังคาบ้าน” คือ ตัวสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะนั้นเอง ดังกรณีครอบครัวอนาถบิณฑิกเศรษฐี วิสาขามหาอุบาสิกา ครอบครัวร่วมสมัย ได้แก่ ครอบครัวบุญอาษา ไหน คุณวัณณะกุล สีหมอก เป็นต้นนี้ ล้วนมีหลักการในการศึกษาให้กับครอบครัวมีการพึงธรรมอยู่เป็นนิจเป็นเหตุให้เข้าใจถึงหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและมีเป้าหมายชัดเจน

๒) หลักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับครอบครัว ซึ่งจะต้องประกอบด้วย

(๒.๑) ตัวประสานส่วนประกอบต่าง ๆ ของการสร้างบ้านให้มั่นคงมากยิ่งขึ้น เพื่อให้บ้านเป็นบ้าน หรือเพื่อให้ครอบครัวเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อาทิ หากเป็นบ้านไม้ก็จะเป็นตะปู หากเป็นบ้านปูนซีเมนต์ก็จะเป็นส่วนประกอบทราย หิน ปูน น้ำ รวมไปถึงฝ้ายบ้าน ส่วนประกอบหลายอย่างเหล่านี้จึงหมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อชีวิตร่วมกัน การทำหน้าที่ของตนเองให้ตรงตามสถานภาพที่มี อาทิ บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดา หรือบุตรธิดาพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาของตนเอง เพราะการทำหน้าที่ต่อกันเช่นนี้ทำให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ทำให้สัมพันธ์ภาพในครอบครัวมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น และในขณะที่ทำหน้าที่ของตนเองอย่างมิให้บกพร่องนั้นก็กระทำไปด้วยสติสัมปชัญญะด้วยความไม่ประมาท เข้าใจกฎธรรมชาติ โดยมีพระไตรลักษณ์เป็นอารมณ์

(๒.๒) มีความชัดเจนในการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เปรียบได้กับ “รั้วบ้าน” เพราะรั้วบ้านไม่เพียงแต่เป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงอาณาเขตของบ้านแล้ว ยังเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนหรือสังคมอีกด้วย ดังนั้น รั้วบ้านแข็งแรงมั่นคงก็เหมือนชุมชนที่เข้มแข็ง ด้วยการสร้างหรือเชื่อมมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความรู้ของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น มีการรับฟังข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น แนะนำข้อคิดต่าง ๆ พร้อมทั้งแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน มีการวางแผนพัฒนาการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องพร้อมกับติดตามผลการดำเนินงานของชุมชน ทุกคนมีความเคารพกติกา และมีสัมมาคารวะต่อกันตามวิถีปฏิบัติ จึงเป็นตัวเสริมทำให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกันที่ดีได้ต่อชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้น จึงเปรียบ “รั้วบ้าน” ดังตัวเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคม ที่สมาชิกในชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกัน ตลอดทั้งประสานงานระหว่างภาครัฐกับชุมชนให้เป็นไปสุภาพเรียบร้อย

(๒.๓) ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ เปรียบเสมือนนโยบายของรัฐบาลที่คอยให้การส่งเสริมสนับสนุนสถาบันครอบครัว การทำงานของชุมชนหรือสังคม ให้เป็นไปตามแนวนโยบายที่วางไว้ เพื่อให้บรรลุตามประสงค์ ด้วยเหตุที่ต้นไม้ใหญ่นั้นช่วยผลิตออกซิเจนดูดซับคาร์บอน ทำให้อากาศสดชื่น เป็นร่มเงาบดบังแดดร้อน รวมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของนก สัตว์แมลงและที่สำคัญต้นไม้ยังมีประโยชน์ต่อเมืองและชุมชนอีกด้วย อาทิ (๑) ลดความร้อน บรรเทาภูมิอากาศ และลดแสงสะท้อน (๒) กรองฝุ่นและมลพิษในอากาศ (๓) ดูดสารพิษประเภทโลหะหนักได้^{๓๓} เป็นต้น ดังนั้น “ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่” จึงเปรียบเสมือนนโยบายของรัฐบาลที่ให้การส่งเสริม สนับสนุน การทำงานของชุมชนหรือสังคม เป้าหมายเพื่อครอบครัวและชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง อบอุ่น ปลอดภัย ด้วยการมีมาตรการทางกฎหมายกรณีบุตรหลานทอดทิ้งบิดามารดาหรือผู้สูงวัย การมีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้และปฏิบัติธรรมทุกวันพระ การมีมาตรการทางกฎหมายส่งเสริมให้วันพระและวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการ โดยมาตรการเสริมสร้างของรัฐดังกล่าวนี้ สามารถติดตามผลงานได้จากการคัดเลือกครอบครัวตัวอย่างในแต่ละปี สถิติปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในรอบปี การประเมินผลการดำเนินงานของชุมชนท้องถิ่น หรือหน่วยงานพัฒนาองค์กรชุมชนของรัฐ

^{๓๓} มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, ทำไม้ต้นไม่ถึงสำคัญ, www.serb.or.th, (๑๑ มีนาคม ๒๕๕๙).

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการโดยมีองค์ประกอบหลัก ๓ องค์ประกอบเป็นตัวเสริมสร้างเชิงพุทธบูรณาการ คือ (๑) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ (๒) การเสริมสร้างความมั่นคงภายในชุมชนหรือสังคมเชิงพุทธบูรณาการ และ(๓) การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงนโยบายของรัฐบาลเชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบนั้นมีทั้งแนวทางการเสริมสร้างทางพุทธศาสนา สังคมศาสตร์ และนิติศาสตร์เข้ามาบูรณาการเข้าด้วยกันทำให้การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นอย่างเห็นได้อย่างชัดเจนทีเดียว ที่เรียกว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์” ประโยชน์ในปัจจุบัน ดังได้อธิบายไว้ในบทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๘.๑ อาทิ

๑) นำมาซึ่งความสุขภายในครอบครัว

จัดเป็นความสุขในปัจจุบันที่ครอบครัวได้รับที่เรียกว่า “กามสุข” ความสุขที่นับเนื่องด้วยกาม หมายความว่า เป็นความสุขทางกายและใจที่ยังอิงอยู่กับวัตถุ ในที่นี้คือ (๑) เป็นความสุขอันเกิดจากการมีทรัพย์สิน เงินทอง เลี้ยงตนเองและครอบครัวให้มีความสุขได้ ตามนัยทางพุทธศาสนา คือ ๑. อัตถิสุข (สุขเกิดจากคามมีทรัพย์) ๒. โภคสุข (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์) ๓. อานันยสุข^{๓๔} (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้) ๔. อนวัชชสุข (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ)”จะสังเกตได้ชัดเจนว่าความสุขดังกล่าวทั้งหมดนี้เป็นความสุขอันเกิดจากการดำเนินชีวิตตามเส้นทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาปฏิบัติทั้งทางกายและจิตใจ ตามหลักการแห่งมรรคมีองค์ ๘ ประการ (๒) เป็นความสุขอันเกิดจากความเข้าใจไว้วางใจซึ่งกันและกัน เนื่องจากได้คู่ชีวิตที่เหมาะสมกันอย่างลงตัว นำมาซึ่งความสุขความเจริญที่ต่างฝ่ายต่างเชื่อใจ ซื่อตรง จริงใจ เพราะมีการศึกษาหลักการที่ดีในการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติศีล ๕ ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้เป็นครอบครัวที่มีความสุขอย่างเดียวเท่านั้น แต่ความรุนแรงใด ๆ ที่เกิดจากปัญหาครอบครัวย่อมไม่มีเพราะต่างฝ่ายต่างยึดมั่นในศีล ๕ อย่างมั่นคงนั่นเอง

๒) นำมาซึ่งความเสมอภาคในครอบครัว

การปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามฐานะอันสมควร ไม่จำกัดเพศและวัย โดยมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และมีการศึกษาหลักการที่ดีทำให้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกันทั้งต่อตนเองและผู้ใหญ่ในครอบครัว นำมาซึ่งความเสมอภาคในครอบครัวทั้งทางด้านการศึกษา คือ ศีล สมาธิและปัญญา เพราะมีความเข้าใจธรรมและรู้จักการปรับใช้ในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม ความเสมอภาคทางสังคม ได้แก่ ความเสมอภาคด้านกรรมและผลของกรรม ทำให้เข้าใจถึงกรรมและผลของกรรมที่ให้ความยุติธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติอย่างแท้จริง

๓) นำมาซึ่งความเป็นพลเมืองดีของชุมชน สังคมและประเทศชาติ

เนื่องจากเมื่อภายในครอบครัวเมื่อมีความพร้อมมีศักยภาพมั่นคงเพียงพอพึ่งพาตนเองได้ และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ทำให้ครอบครัวแต่ละครอบครัวสามารถที่จะจุนเจือช่วยเหลือสังคมรอบข้างได้พร้อมที่จะเสียสละเวลาและกำลังทรัพย์ให้กับครอบครัวอื่นตามกำลัง ทำให้เป็นบุคคลที่ไม่นั่งดูตายในการช่วยเหลือสังคม หรือกิจการของหมู่คณะ เพราะเมื่อบุคคลมีจิตอาสา รู้จักชวนช่วยช่วยกิจการของสังคมประกอบ พร้อมด้วยชุดคุณธรรมที่ดึงดูดให้ผู้เข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้ มีความ

^{๓๔}คำว่า“อานันยสุข”นี้ ฉบับสยามราษฎร์สงเคราะห์ (๒๕๒๓) อัง.จตุกก. ๒๑/๑๖๒/๙๐-๙๑ และฉบับทยรณัฐสง สกคิตติพิภัก (๒๕๓๐) อัง.จตุกก. ๒๑/๑๖๒/๙๕ เป็นอนนยสุข.

อบอุ่นใจ สบายใจ เป็นเหตุให้ไม่ทอดทิ้งระยะที่ได้รับการมอบหมายเพื่อแก้วิกฤตสังคม ดังกล่าวมานี้ เห็นได้ชัดเจนว่า การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการสามารถช่วยเหลือ ครอบครัว สังคม และประเทศชาติให้มีความมั่นคงได้ โดยใช้รูปแบบครอบครัวอบอุ่นเชิงพุทธบูรณาการ อธิบายถึงรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ โดยบ้าน หมายถึง การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ ไร่บ้าน หมายถึง การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวภายในชุมชนหรือสังคม และร่มเงาต้นไม้ใหญ่ หมายถึง การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงนโยบายของรัฐบาลเชิงพุทธบูรณาการได้อย่างเหมาะสม